

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ženy na dvoře císaře Augusta

(Women at the Court of the Emperor Augustus)

Vedoucí práce: Mgr. Robert Skopek

Autor: Jana Neumannová

Rok zpracování: 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 24.6.2010

Podpis _____

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce Mgr. Robertu Skopkovi za konzultace a jeho připomínky, které mi usnadnily vypracování celé práce. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Tamaře Bučkové, Ph.D. za její pomoc při překladech německých textů a Ivanu Lehečkovi za konzultace ohledně právníkové terminologie. V neposlední řadě děkuji také paní Miloslavě Horákové za jazykovou korekturu. Všem zmíněným děkuji za jejich trpělivost a podporu.

Annotation

This work deals with the role of the women in Ancient Rome during the Emperor Augustus' reign. It describes the most important changes in their life styles that happened after the civil wars. The most significant change was connected with the position of women in the Imperial family. The work presents a new phenomena of that time – the foundation of the Imperial court using the Augustus' wife and sister biographies.

Key words

- ◆ Women
- ◆ Augustus
- ◆ Wife
- ◆ Livia
- ◆ Octavia
- ◆ Ancient Rome

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Ženy v římském právu.....	9
2.1	Personální právo.....	9
2.2	Rodinné právo.....	11
3	Augustus a jeho reformy.....	18
3.1	Období změn.....	18
3.2	<i>Reformy rodinného práva.....</i>	<i>19</i>
3.3	Společenské změny.....	23
4	Zlepšení postavení žen.....	26
4.1	Vzdělání a úcta k ženám.....	30
4.2	Cornelia.....	32
5	Augustus a jeho rodina.....	38
5.1	Augustus a ženy.....	39
5.2	Ženy a politika.....	41
5.3	Livia.....	44
5.4	Octavia.....	48
6	Závěr.....	55
	Seznam příloh.....	56
	Použitá literatura.....	62

1 Úvod

Předkládaná práce se zabývá postavením žen v rámci římské společnosti v době počátku císařství a zároveň mapuje změny, které se udály v životě žen již v období pozdní republiky. K zlepšení postavení žen došlo především ve vyšší společnosti, kde získaly větší autonomii v rozhodování o svém vlastním životě. Mimoto spisovatelé oné doby věnovali velmi malou pozornost níže postaveným ženám, a tak můžeme nejvíce informací zjistit právě o ženách, které pocházely ze stejných společenských vrstev jako antičtí autoři.¹

Předmět bádání lze charakterizovat následovně. Za Augustovy² vlády došlo k mnoha významným změnám v postavení žen, které patřily mezi jeho nejbližší rodinné příslušníky. Z velké části k tomu přispěl fakt, že Augustus neměl vlastního syna a na druhou stranu byla v Augustově rodině celá řada výrazných ženských osobností. Přestože členky Augustovy rodiny žily společně v jednom domě, ke každé z nich se váže zcela odlišný životní příběh.

Všechny se snažily uplatnit svůj vliv v rámci císařské rodiny, ale odlišovaly se prostředky, které využívaly, aby dosáhly svých cílů. Augustova manželka Livia Drusilla³ je příkladem ženy, která prosazovala především své politické zájmy, aby podpořila své syny v jejich kariérách. Zároveň pomáhala Augustovi vybudovat obraz ideální rodiny v čele státu v roli dokonalé matky a manželky. Sestra Octavia zasáhla do politického dění díky manželství s Markem Antoniem, kdy se stala prostředníkem ve vyjednávání mezi manželem a jejím bratrem. Pro svou ušlechtilost a věrnost rodině byla považována za ctnostnou a příkladnou ženu v celé římské společnosti. Naopak život Augustovy dcery Iulie je spjat s celou řadou skandálů, kterým císař nedokázal zabránit. Na druhou stranu je možné Augusta považovat za příčinu ne příliš šťastného Iuliina života, když ji, jako svou jedinou dceru, využíval k politickým cílům, aby získal budoucího nástupce a dědice.

¹ POMEROY, Sarah B. *Frauenleben im klassischen Altertum*. Stuttgart : Alfred Kröner Verlag, 1985. s. 294.

² Ve své práci jsem se rozhodla užívat převážně jméno Augustus. Vedla mě k tomu jednak snaha o maximální přehlednost textu a jednak skutečnost, že on sám užíval toto jméno po většinu svého života.

³ V práci jsem zvolila přepis antických jmen podle normy platné v *Encyklopedii antiky*. (SVOBODA, L., a kol. *Encyklopedie antiky*. Praha : Academia, 1973).

Jaké vztahy panovaly mezi těmito ženami, v jejichž středu stál samotný *princeps*? Přestože každá z nich měla jistý podíl na rozhodování hlavy státu, věděly, že jejich největší šancí, jak uplatnit svůj vliv či ambice, jsou jejich synové. Která z žen v Augustově rodině však byla neúspěšnější ve snaze prosadit nejen své názory, ale především své potomky? A co vše byly tyto ženy schopné pro úspěch svých dětí podstoupit? I na tyto otázky se pokusím odpovědět v následujících kapitolách.

Cílem práce je také poukázat na změny, které se udály v životě žen v otázce jejich emancipace.⁴ A to i pomocí životopisů tří významných žen – Augustovy manželky Livie a jeho sestry Octavie. Třetí ženou je Cornelia, matka bratří Gracchů, kterou jsem si zvolila pro její výjimečnost. Část práce je také zaměřena na Augustovo zákonodárství v oblasti rodinného práva, čímž chci poukázat na posun v životním stylu římské společnosti a ve vztahu k životu žen.

Právníké spisy jsou jedny z nejdůležitějších pramenů, které se nám dochovaly z doby republiky.⁵ Zákony uvedené v těchto spisech platily i v době Augustovy vlády a jsou v nich jasně vymezena práva a povinnosti žen. Usnadní nám pochopení tolik odlišného postavení ženy vůči muži, srovnáme-li Augustovu dobu s dnešní. V části týkající se právního postavení ženy pracuji se sekundární právní literaturou, která se věnuje římskému personálnímu a rodinnému právu. Právní normy, tehdy i nyní, předurčují ideální stav, ve kterém by se společnost měla nacházet. Ale realita neodpovídá vždy přesně tomu, co zákonné normy stanovují. Také proto v práci uvádím i skutečné příklady z praxe.

V kapitolách, kde popisuji změny v životě žen v římské říši, porovnávám zdroje ze sekundární literatury, kde se autoři ve zvolené formě zpracování děl liší. Kniha *Women in the Classical World*⁶ nabízí, jak napovídá její podtitul, informace zprostředkované hlavně pomocí obrázkových příloh a ukázek z děl antických spisovatelů. Právní stránkou postavení žen se zabývá především Sarah B. Pomeroy

⁴ Slovo emancipace je dnes chápáno především ve smyslu nezávislosti žen na mužích. Tento pohled ovšem nelze uplatnit i v případě žen z Augustovy doby. V emancipaci, tedy jakémsi uvolnění práv, spatřuji prezentaci sebe samotné jako osobnosti, která vystupuje ve společnosti s tím, že sleduje především své osobní zájmy. Více viz podkapitolu *Zlepšení postavení žen*.

⁵ BURCK, Erich. Die Frau im alten Rom. In OLSHAUSEN, Eckart. *Die Frau in der Gesellschaft : Vorträge und Beiträge zur Antike als Grundlage für Deutung und Bewältigung heutiger Probleme*. Stuttgart : Stiftung Humanismus Heute, 1987. s. 76.

⁶ FANTHAM, E.; FOLEY H. P.; KAMPEN N. B. et al. *Women in the Classical World. Image and Text*. New York : Oxford University Press, 1994.

v publikaci *Frauenleben im klassischen Albertum*. Autorka podává souhrnný obraz života žen všech vrstev a popisuje jejich každodenní život.

Pro základní přehled o Augustově době jsem ze sekundární literatury dostupné v českém jazyce využila překladu Augustovy biografie od Wenera Ecka.

V životopisech o Cornélii, Livii a Octavii využívám především informací z dochovaných pramenů. V první řadě čerpám ze Suetonia, který se snaží víceméně nezaujatým způsobem popsat životy římských císařů. Přestože nebyl Augustovým současníkem, jeho dílo je dnes velmi ceněno pro svou autentičnost i díky tomu, že měl přístup k císařským archivům, odkud mohl získávat jedinečné informace. Dále jsem použila část z Tacitových Análů, která začíná Augustovou smrtí. Tacitus byl jednoznačně negativně zaměřen vůči celé císařské rodině. Jakožto přívrženec republiky podněcuje k neověřeným tvrzením, proto sice z jeho díla přímo necituji, ale polemizuji s jeho domněnkami.

V otázce postavení žen využívám děl od Plútarcha, který se jako jeden z mála spisovatelů zabýval i ženskou otázkou. Další inspirací pro mě byl také Řek Appianos, který sepsal dějiny římských občanských válek. V jeho díle můžeme objevit i zmínky o ženách, které se aktivně snažily zapojit do politického dění. V neposlední řadě bych se chtěla zmínit o Senekovi, jenž ve svých dílech neopomenul popsat povahu Livie a Octavie.

2 Ženy v římském právu

Postavení ženy v rámci římské společnosti, tedy i v době vlády císaře Augusta, bylo pevně stanoveno právními normami. Tyto normy silně ovlivňovaly její sociální pozici v rodině – jako dcery, později i manželky a matky. Obecně lze říci, že ženy po celý svůj život stály ve stínu mužů, ať už svých bratrů, otců či manželů. Byly vnímány jako „slabé a lehkomyšlné pohlaví“. Tyto dvě charakteristiky tvořily základní principy právních teorií v pohledu na ženu, což ji předurčovalo k životu v područí mužů.⁷

Abychom pochopili podřízené postavení žen, je nejprve nutné vysvětlit základní právní termíny objevující se jak v personálním tak v rodinném právu. V římské společnosti byli úplně svobodní jen římsští občané, a to jak muži, tak i ženy. Ovšem ženy měly omezenou právní subjektivitu a nemohly využívat všeho, co římské právo umožňovalo mužům, například v otázkách majetku či na poli obchodu.

V následujících dvou podkapitolách se zaměřuji především na ženy, které splňují dvě základní podmínky. První podmínkou je, že se nejedná o otrokyni, nýbrž o ženu svobodnou (má status *libertatis*). Druhou podmínkou je její římské občanství (její status *civitatis*).

2.1 Personální právo⁸

Podle římského personálního práva mohla být úplná právní subjektivita (tj. způsobilost k právům i k právním úkonům) přiznána pouze osobě nazvané *persona*. Tato osoba musela splnit podmínky pro trojí status římského občana, a to *libertatis*, *civitatis* a *familiae*. Status *libertatis* je charakteristický tím, že způsobilý k právům v římské společnosti byl jen člověk svobodný (*liber*). Naproti tomu otrok, který byl považován za věc, nemohl být vlastníkem, věřitelem a neměl způsobilost přijmout

⁷ POMEROY 1985, s. 229.

⁸ DOSTALÍK, P.; HRDINA, A. I. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2010. s. 31 – 34. V podkapitole *Personální právo* čerpám především z této publikace, cituji-li z jiného zdroje, vždy jej uvádím v poznámce.

dědictví. V případě, že dědictví přijal, stal se dědicem jeho pán. Status *civitas* měli pouze římské občany (*cives*) a jen ti se mohli účastnit veřejnoprávního dění a jen jim byly dostupné instituty civilního práva, především v majetkové oblasti a v manželském právu.⁹ Postavení v římské rodině bylo děleno podle statusu *familiae* do tří stupňů, a to na osoby *sui iuris* s plnou právní subjektivitou, dále na osoby *sui iuris* s omezenou právní subjektivitou a na osoby *alieni iuris*¹⁰. Do této skupiny se řadili všichni ostatní, konkrétně děti, manželka *in manu*¹¹ a osoby *in mancipio*¹².

Právní subjektivita se nabývala narozením (ovšem jen u svobodných) nebo propuštěním z otroctví. Zánik právní subjektivit je svázán se smrtí, ale majetková práva člověka nezanikala, nýbrž přecházela na dědice.

Právní subjektivita byla tedy přiznávána rozdílně. Svobodný římský občan *sui iuris* (tj. občan, který není nikomu podroben)¹³ měl jako jediný plnou právní subjektivitu a byl jím zpravidla *pater familias*¹⁴. Pokud žena byla osobou *sui iuris* (tzn. nebyla ani pod otcovskou, ani pod manželskou mocí), spadala pod institut poručenství, aby neutrpěla nějakou újmu. Toto poručenství, tzv. *tutela* (od latinského slova *tueri*, což znamená chránit), představovalo pro ženy omezení právní subjektivit. Ženy nemohly být subjektem rodinné moci nebo například svědčit při mancipaci¹⁵ nebo testamentu a zastupovat v procesu. Jejich právní úkony platily pouze se souhlasem poručníka (*tutora*). *Tutela* se týkala osob, které byly zdravé jak po psychické tak fyzické stránce, ale pro jejich věk či pohlaví zde bylo potřeba zvýšené ochrany. Rozlišujeme dva základní typy poručenství, a to nad

⁹ Více viz podkapitolu *Rodinné právo*, kde se podrobně věnuji otázce manželství a majetkovému právu manželů.

¹⁰ Osoby *alieni iuris* jsou podle římského práva členové rodiny, kteří byli na svých právech různě omezeni. Nejmenší omezení se týkalo práva trestního, podle něhož byli plně odpovědní. Zato procesně byli zcela nezpůsobilí a také soukromoprávně byli plně závislí na otci jako hlavě rodiny. BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha : Academia, 1998. s. 162.

Více viz podkapitolu *Rodinné právo*.

¹¹ Manželka *in manu*, je žena, jež se provdala do tzv. přísného manželství (*matrimonium cum conventione in manum*). (DOSTALÍK, HRDINA 2010, s. 38).

Více viz podkapitolu *Rodinné právo*.

¹² Osoby *in mancipio*, byly děti, jež byly dočasně převedeny ze své rodiny pod pravomoc do rodiny poškozeného, aby mu svou prací odčinily škodu, kterou napáchaly. Tímto ulehčily proces náhrady škody svému otci, který měl nad nimi tzv. otcovskou moc. KINCL, J.; SKŘEJPEK, M.; URFUS, V. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vydání. Praha : C.H. Beck, 1995. s. 144.

Více viz podkapitolu *Rodinné právo*.

¹³ Tamtéž, s. 133.

¹⁴ Více viz podkapitolu *Rodinné právo*.

¹⁵ *Mancipatio* (mancipace) je situace, v níž žena usilovala o dědictví, chtěla uzavřít smlouvu, koupit nebo prodat pozemky nebo propustit otroky. (POMEROY 1985, s. 230).

nedospělými (*tutela impuberum*), kdy u dosažení dospělosti chlapců ve 14 letech poručenství končí, avšak dosažením dospělosti u dívek ve 12 letech se mění na druhý typ *tutela mulierum*. Poručenství nad ženami i v jejich zletilosti bylo dáno Zákonem XII desek, a to pro lehkovážnost ducha, která jim nedovolovala, aby rozumně a řádně spravovaly své záležitosti a hospodařily se svým majetkem.

Poručníci, kteří zastupovali právní zájmy žen, mohli být určeni závětí otce rodiny (*pater familias*) a ti měli přednost před poručníky, již byli určeni zákonem nebo jmenování úřadem. Zákonem určený poručník byl zpravidla nejbližší agnátský příbuzný¹⁶. Nebylo-li tu takovéto příbuzenství, byl poručník jmenován magistrátem a jeho činnost byla povinností ve veřejném zájmu. Poručníci se starali o správu poručencova jmění, vyslovovali souhlas s právním úkonem poručenice a měli na starost výchovu nedospělých osob.

2.2 Rodinné právo¹⁷

Nejstarší formou římské rodiny, která byla popsána v pramenech z počátků republiky, je rodina monogamní, patriarchálního charakteru. V čele takovéto rodiny stojí muž (otec jako hlava rodiny tedy *pater familias*), vybavený rozsáhlou pravomocí nad ženou, se kterou rodinu založil, i nad dětmi, které se ženou zplodil. Pod jeho pravomoc spadali ovšem i manželky jeho ženatých synů anebo lidé, kteří mu byli přiřčeni, aby si odpracovali nesplněný dluh a také otroci, kteří tvořili součást rodinného majetku. V rodině, kde zemřel otec, nastoupil jako *pater familias* muž starší 14 let, osoba *sui iuris*, obyčejně to byl syn. Mohl to však také být syn rodiny, který byl otcem z rodiny propuštěn, jinak řečeno emancipován. Tyto předpoklady předurčovaly muže jako potenciálního otce rodiny, až se ožení a případně i zplodí děti.

Založit novou rodinu znamenalo uzavřít manželství, které bylo v římské společnosti chápáno jako svazek uzavíraný v zájmu muže, aby mu zabezpečoval trvání jeho rodu. Muž tedy projevil vůli, úmysl vzít si ženu a mít ji jako manželku a

¹⁶ Agnátský příbuzný tedy právně příbuzný. Tento typ příbuzenství se v římském právu týkal osob, které byly spjaty otcovskou nebo manželskou mocí za života otce či manžela. Pojem agnace se neopíral o pokrevní původ, nýbrž o rodinnou moc. (Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. agnatio).

¹⁷ KINCL, SKŘEJPEK, URFUS 1995, s. 132 – 144. V podkapitole *Personální právo* čerpám především z této publikace, cituji-li z jiného zdroje, vždy je uveden v poznámce.

jako matku legitimních dětí. Manželství muselo být ale uzavíráno svobodným souhlasem obou stran, ani *pater familias* nemohl svou dceru provdat proti její vůli.¹⁸ A to ani v případě, že se zavázala při zasnubách vstoupit do manželství. Dá se ale předpokládat, že dcera respektovala skoro vždy přání svého *pater familias*.

Zásnuby neměly v římském právu žádné právní důsledky, nebyly chápány jako společenský závazek, jehož porušení by bylo žalovatelné; nebylo možné požadovat ani náhradu případných škod, ke kterým v důsledku zrušení zasnub došlo. Nemohla se vymáhat ani smluvní pokuta, protože toto by bylo pokládáno za jednání proti dobrým mravům (*contra bonos mores*). Jedinou sankcí byl tzv. snubní závdavek, který dával jeden partner druhému na stvrzení zasnubní dohody. Zrušil-li zasnuby ten, kdo závdavek přijal (což byla zpravidla nevěsta), musel (musela) vrátit dvojnásobek. V opačném případě, pokud závazek porušila strana, která závdavek poskytla, mohla si jej obdarovaná strana ponechat. K zasnubám byl vyžadován souhlas majitele moci otcovské, což v praxi znamenalo, že otec mohl svou dceru zasnubit i proti její vůli. Zásnuby mohly uzavřít i osoby, které v době dohody ještě nebyly prohlášeny dospělými.

Legitimní manželství (*matrimonium legitimum*) mohlo být uzavřeno pouze mezi osobami, které měly tzv. *conubium*, tj. právo uzavřít zákonný sňatek. Toto právo měli římscí občané a v případě cizinců jen ti, co je dostali jako privilegium. Pouze v takovémto manželství se rodily děti, které se stávaly římskými občany, podléhaly otcovské moci a byly otcovými přímými dědici.¹⁹ V rámci legitimního manželství je třeba rozlišovat dva základní typy, a to *matrimonium cum in manum conventione* (dále *m. cum manu*), tj. přísné manželství, a *matrimonium sine in manum conventione* (dále *m. sine manu*), tj. volné manželství. Oba názvy manželství vycházejí z latinského termínu *manus*, tedy ruka jako symbol manželské moci.

Uzavřením tzv. přísného manželství, které převažovalo v období republiky, se žena podřizovala rodinné moci manžela, kdy opouštěla vlastní rodinu a vstupovala do rodiny nové. Znamenalo to pro ni zánik dosavadní otcovské moci a všech agnátských vztahů ze strany jedné a vznik manželské moci nad její osobou a vytvoření nových agnátských vztahů ze strany druhé. Na manžela také přecházel

¹⁸ DOSTALÍK, HRDINA 2010, s. 43.

¹⁹ BARTOŠEK 1988, s. 164.

všechny majetek, který zatím měla. Vstupem do manželovy rodiny se žena stávala *mater familias*, což lze vnímat spíše jako čestný titul. V praxi byla žena muži podřízena jako osoba *alieni iuris*. Její postavení se spíše podobalo postavení synů a dcer v rodině. V právu se uznávala zásada, že manželka je ve vztahu k manželovi *filiae loco* (v postavení dcery) a ve vztahu k vlastním dětem *sororis loci* (v postavení sestry).

Moc manžela nad ženou byla velmi široká. Muž mohl s manželkou volně nakládat a mohl ji i trestat. Jako soudce ženy měl však morální povinnost poradit se s vlastní rodinou a s pokrevně příbuznými ženy, jinak mu za příliš tvrdý postup mohla hrozit cenzorská důtka. Těžká provinění bývala nejčastěji stíhána zapuzením ženy, tedy rozvodem nebo ztrátou věna.

V římské společnosti se vedle přísného manželství objevila i forma tzv. volného manželství, které postupem doby získávalo na oblibě. Nejdůležitějším rysem tohoto manželství byla skutečnost, že ani muž ani žena jeho uzavřením nemění nic na svém dosavadním právním postavení. Žena tedy nepřestupuje do rodiny svého manžela jako v případě *m.cum manu*, ale zůstává osobou *sui iuris*, pokud již neměla otce, anebo zůstává nadále podřízena otcovské moci v rodině vlastní. Nebude ale ani agnátkou dětí, které se jí v manželství narodí (setrvává v posavadním agnátském vztahu). Ty případnou do otcovské moci manželovi a stanou se tak agnáty v rodině otcově.

Jelikož manžel nad ženou neměl moc (*manus*), došlo-li ve svazku ke kolizi, byl nucen ustoupit moci otcovské. Otec měl totiž nadále k dispozici právní prostředky proti každému, kdo by jeho moc nad dcerou rušil. Ovšem stále platila základní pravidla stanovená zákonem v případě uzavření manželství, například osvobození od povinnosti manželů proti sobě svědčit.

Legitimní manželství vzniklo smlouvou mezi mužem a ženou. Pokud byli snoubenci osobami *alieni iuris*, vyžadovalo římské právo také souhlas otce, který stál v čele rodiny. Snoubenci museli být k uzavření smlouvy způsobilí a řádně projevit svou vůli. Vdával-li dceru *pater familias*, považovalo se její mlčení za souhlas. Projev ženy, jež byla podřízena svému otci, nemohl být nahrazen jeho rozhodnutím. Podle římského práva existovaly také překážky proti uzavření manželství, které lze rozdělit na absolutní a relativní. Tzv. absolutní překážky vylučovaly manželství vůbec s jakoukoli osobou, například pro nedospělé osoby

(ženy do 12 let, muži do 14 let) nebo pro duševně choré atd. Naproti tomu zde byly i překážky relativní, vylučující manželství jen s určitými osobami. Tyto překážky se týkaly pokrevního příbuzenství, agnace a švagrovství²⁰, dále rozdílu ve stavu²¹, poručenství, rozdílu v náboženství²² a trestných činů.

Pokrevní příbuzenství vylučovalo všechny příbuzné v linii přímé, v linii pobočné bylo překážkou příbuzenství do 7., později do 4. stupně. Platil zde také zákaz oženit se s dcerou sestry. Agnace byla relativní překážkou ve stejném rozsahu jako pokrevní příbuzenství, v pobočné linii však jen po dobu, co trvala. Švagrovství bránilo manželství pouze v linii přímé, a to ještě bez právní sankce. Manželství, které bylo uzavřeno proti zákazům pro pokrevní a agnátské příbuzenství, bylo podle práva neplatné a považovalo se za krvesmilné. V případě poručenství se bránilo tomu, aby se poručník oženil s poručenkou anebo ji provdal za svého syna. Důvodem bylo to, aby si poručník neulehčoval složení účtů z poručenské správy. Tato překážka byla zavedena až v době císařské. Mezi protiprávní a neplatná manželství rovněž patřila manželství uzavřená únoscem s unesenou a mezi cizoložníky.

V případě, že zde nebyly žádné překážky a manželství mohlo být uzavřeno, jeho uzavření nebylo vázáno na žádné pevné formy. Pevná forma však byla stanovena u manželství typu *cum manu*. Uzavření tohoto typu manželství mívalo tři podoby. Prvním a nejstarším typem bylo *confarreatio*, jež bylo praktikováno hlavně mezi patriciji. Ženich a nevěsta za přítomnosti deseti svědků a dvou kněží pronášeli různé formule a sliby a také obětovali Jovovi špaldový chléb²³, podle něhož je celý tento obřad pojmenován. Další forma, *coemptio*, symbolizovala obraznou koupi manželky. Žena se dostala pod manželovu moc symbolickým prodejem. Třetím typem jak získat moc v manželství nad ženou byl tzv. *usus*. Žil-li muž se ženou jako manžel s manželkou po dobu jednoho roku, vznikla mu nad ženou *manus*. Nechtěla-li se žena této moci podřídit, měla již ze Zákona XII desek právo se na tři noci ze svého domu vzdálit a tím jí po návratu k muži začala běžet nová roční lhůta. Tento

²⁰ Švagrovství bylo typem umělého (právního) příbuzenství. Bylo založeno sňatkem a jeho existence byla podmíněna trváním manželství. Vznikalo mezi jedním manželem a pokrevně příbuznými druhého manžela. Za švagrovství se nepovažoval vztah příbuzných jednoho manžela k příbuzným druhého manžela. (DOSTALÍK, HRDINA 2010, s. 39).

²¹ Rozdíl ve stavu podrobně rozebráno v podkapitole *Reformy rodinného práva*.

²² Rozdíly v náboženství se týkají doby pozdější tedy pozdního císařství (284 – 476 n. l.), kdy byly zakázány sňatky mezi křesťany a Židy. (KINCL, SKŘEJPEK, URFUS 1995, s. 137).

²³ Špaldový chléb latinsky *panis farreus*.

poslední typ uzavření manželského svazku byl již v době císařství zastaralý, vyšel tedy v praxi z užívání.

Pro tzv. volné manželství platilo pouze pravidlo, že „Manželství nezakládá soulož, ale souhlas“. Například jako symbolika bylo užíváno „uvedení do manželova domu“ za přítomnosti sedmi svědků.

Manželství mohlo skončit dvojím způsobem, a to buď smrtí jednoho z manželů anebo rozvodem. Přirozené smrti byla rovna smrt právní, způsobená ztrátou svobody anebo ztrátou příslušnosti k obci. Upadl-li římský občan do zajetí a byl tam zotročen, jeho manželství zanikalo. Při případném návratu muselo být znovu zřizováno. Pokud manželství zaniklo z vůle manželů, mohlo jít o oboustranný projev, tedy rozvod, anebo o vůli pouze jednoho z nich, a pak se jednalo o tzv. zapuzení.

Tzv. přísné manželství mohl ukončit jen muž, a to na základě provinění ženy, které bylo uznáno a schváleno na domácím soudě. Rozloučení manželství bylo formální, a to buď za účasti kněží, anebo muž prodal ženu jinému muži a ten ji pak propustil ze své moci. V obou případech se stala žena osobou *sui iuris*. Manželství volné mohlo být rozloučeno jednostranným neformálním projevem muže, ale i ženy. Tradičně byla tato rozluka provázena slovy „*Res tuas tibi habeto*“ – doslova „měj své věci“.

Majetková práva manželů byla velmi jednoduše upravena pro formu tzv. přísného manželství, ze které pro ženu plynulo být osobou *alieni iuris*, což znamenalo, že neměla žádný vlastní majetek. Pokud nějakého nabyla, získal ho manžel. Žena měla v tomto manželství však výhodnou pozici v otázce dědického práva. V „postavení dcery“ vůči manželovi byla spolu s dětmi k pozůstalosti po muži povolána hned v první skupině „vlastních dědiců“. Naproti tomu tzv. volné manželství nemělo na majetkové poměry partnerů žádný vliv. Muž jako hlava rodiny nesl všechny náklady a výlohy, které byly s manželstvím spojené. Zejména měl povinnost poskytovat manželce a dětem výživu, svému stavu a majetku přiměřenou.

Zde bych ráda uvedla citát od Plútarcha²⁴, který komentuje manželství a majetek, jež by měl být společný oběma manželům takto: „*Filozofové tvrdí, že*

²⁴ Z Plútarchových děl se můžeme dozvědět mnoho cenných informací o životě žen, kterým věnoval větší pozornost než jiní spisovatelé doby principátu. Z jeho spisů, které se týkají dané tematiky

některé útvary se skládají ze složek porůzných, jako například vojenská výprava nebo tábor, jiné ze složek spojených, jako například dům nebo loď, jiné ze sloučených a srostlých, jako každý z živých tvorů. A skoro tak je tomu i s manželstvím; u milujících se osob je to sloučený a srostlý celek, u těch, kteří se vzali pro věno nebo dítky, útvar spojený, u těch však, kteří jen spolu spí, útvar rozrůzněný: ty lze spíše pokládat za spolubydlící. A jako se látky kapalné podle prohlášení přírodozpytců úplně směšují, tak je potřebí, aby i manželstvím se dospělo k vespolnému promíšení těl i majetku, přátel i příbuzenstva. Vždyť i římský zákonodárce zakázal manželům, aby si vzájemně nedávali a nepřijímali dary, ne snad aby nic nedostávali, nýbrž, aby pokládali všechno za společný majetek.²⁵

Bylo zvykem, že ze strany manželky bylo poskytováno věno (*dos*), které sloužilo k ulehčení zvýšených manželových nákladů. Měla-li žena kromě věna ještě nějaký jiný majetek, tvořil její samostatné jmění, kterým žena volně disponovala, obvykle ho však svěřovala do správy svého manžela. Věno nebylo považováno za dar, nýbrž za poskytnutý majetek. Žena neměla právní povinnost věno přinést, manželství mohlo vzniknout a nadále trvat i bez věna, a to dokonce i v situaci, že žena vlastní majetek měla. Zřízení věna však bylo považováno za žádoucí a běžné. V případě, že žena věno nepřinesla, mohl jí poté manžel odmítnout výživu a zaopatření. Manžel nemusel také vrátit věno, které mu manželka dala v mylném domnění, že zřízení věna je její povinností. Omyl nebyl v této situaci omluvným důvodem a ženě se žaloba na vrácení věna zamítala.

Věno zřizovala žena sama, anebo jiné osoby za ni. Mohl ho zřizovat ženin *pater familias* nebo například nevěstin dlužník anebo někdo, kdo chtěl nevěstě věno darovat. Předmětem věna mohlo být všechno, co nějak rozmnožovalo manželův majetek, tedy věci jakéhokoli druhu, věcná práva k věcem cizím, pohledávky, třeba také ale celý majetek.

Pokud se v manželství narodily děti, spadali jak synové tak dcery bez výhrad také pod otcovskou moc. *Patria potestas*, tedy otcovská moc nad dětmi, bývala přirovnávána k moci nad otroky, s poukazem na jejich bezmocnost a bezprávnost. Toto platilo ale pouze z hlediska práva soukromého. Dle práva veřejného měly děti

známe například *Rady manželské* nebo spis *O lásce a přátelství*. Přestože se autor narodil v pozdější době, než kterou se zabývá tato práce, vybrala jsem citáty tohoto autora nejen proto, že jsou nadčasové, ale také proto, že je Plútarchos sbíral i z dob dávno minulých. Dá se tedy tvrdit, že jeho rady platily i v době Augustovy vlády.

²⁵ Plut. Coniug. Praecepta. 34.

postavení samostatné, byly to svobodní římscí občané. Ve staré patriarchální rodině měl otec nad syny a dcerami právo nad životem a smrtí. Mrav žádal, aby se otec poradil s příbuznými a přáteli, než dítě potrestá, bývalo také zvykem odbývat si jakýsi domácí soud.

Otci bývalo také dovoleno nepřijmout dítě do rodiny, odložit je nebo je dokonce usmrtit. Nepřijetí do rodiny se však bez omezení praktikovalo jen v případě narození dcer, prvorozená dcera mohla být odložena pouze tehdy, byla-li tělesně postižená. Většinou z důvodu nouze mohl otec také využívat práva prodeje dětí. Vedle prodejů skutečných docházelo také k tzv. mancipačním jednáním, tedy prodeji obraznému. Otec jako hlava rodiny odpovídal za všechnu škodu, kterou osoby podřízené jeho moci způsobily a zároveň mu vznikala povinnost škodu uhradit, eventuálně splatit pokutu. Otec se podle zákona mohl této povinnosti vyhnout vydáním pachatele poškozenému. Pachatel měl potom v rodině poškozeného postavení „jakoby otroka“. Tento převod byl ale dočasný. Hlavním cílem bylo, aby pachatel svou činností uhradil pokutu či škodu. Jakmile byli syn či dcera propuštěni, opět spadali pod moc svého otce. Zákon XII desek stanovil, že prodá-li otec syna třikrát, syn se od otcovské moci osvobozuje. Jelikož zákon zde mluvil výhradně o synovi, právníci z toho vyvodili pravidlo pro dcery, které se mohly otcovské moci zbavit pouze jedinou mancipací.

Otcovská moc zanikala smrtí hlavy rodiny, a to pro osoby *alieni iuris*, jež byly otci přímo podřízeny.²⁶ Pro ženy to dále bylo již zmíněné provdání do tzv. přísného manželství, kde došlo k výměně nositele a druhu moci. Místo otcovské moci nastupovala moc manžela.²⁷

²⁶ Otcovská moc zanikala samozřejmě i v případě smrti podřízené osoby.
²⁷ DOSTALÍK, HRDINA 2010, s. 41.

3 Augustus a jeho reformy

3.1 Období změn

V srpnu roku 29 př. n. l. probíhaly v Římě velkolepé oslavy Augustova vítězství nad jeho posledními nepřáteli, kteří mu stáli v cestě k nadvládě nad římským impériem. Tyto oslavy znamenaly také konec období občanských válek, jež trvaly déle než dvacet let a předznamenovaly období míru a vlády, jak již dnes víme, jednoho z největších vládců lidské historie. Uzavřením dveří chrámu Iana Quirina²⁸ v Říme započal Augustus téhož roku dobu velkých změn a nového začátku pro římskou říši.²⁹

Po vítězných bitvách doba Augustovi skutečně přála. Využil nálady ve společnosti, kdy byl oslavován jako mírotvorce a zachránce lidu. Dokázal přesvědčit lid doufající v návrat období blahobytu, že na jeho osobě je závislá budoucí existence státu.³⁰ Ve všech literárních dílech, která kdy byla o Augustovi napsána, nejsou nikdy opomenuty jeho zásluhy o stát. Jako vládce římské říše zasáhl snad do všech oblastí života obyvatel. Všechny změny, které provedl, mohl uskutečnit i díky svému postavení, pravomocím a vlivu, jež si během vlády postupně získal.

Jedním z nejdůležitějších kroků upevnění Augustovy moci bylo získání úřadu konzula, který zastával téměř nepřetržitě od roku 27 př. n. l.³¹ Mohl tedy řídit politiku v Římě jak vůči senátu, tak vůči lidovému shromáždění a zároveň mu byl podřízen velký počet provincií. To pro něj v praxi znamenalo velení tamním vojenským jednotkám, což byl další způsob zajištění Augustova budoucího

²⁸ Ianus byl starobylý římský bůh městské brány, jemuž byla zasvěcena dvojí brána (*Ianus geminus*), otevíraná za války a uzavíraná v období míru. Byla též nazývána *Ianus Quirinus*, stála v Římě v severním rohu fora. (Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Ianus).

Quirinus tedy ochranné božstvo Quirinálu (jeden z pahorků v Římě) a jeho obyvatel. Postupně došlo k zatlačení tohoto kultu do pozadí a Quirinus byl ztotožněn s Romulem. Kult Romula – Quirina jako zakladatele města Říma podporoval také Augustus. (Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Quirinus).

²⁹ ECK 2004, s. 33.

³⁰ Tamtéž, s. 35.

³¹ Celkový výčet konzulátů v přesném pořadí udává Suetonius. (Suet. Aug. 26).

postavení v říši. Srovnáme-li tyto pravomoci s vlivem ostatních úředníků ve státě, žádný z nich se mu v tomto ohledu nemohl rovnat.³²

Augustus natrvalo přijal tribunskou moc a sám převzal dohled nad mravy a zákony. Třikrát provedl census lidu, ač sám nikdy úřad censora nezastával. Po smrti Lepidově převzal také úřad nejvyššího velekněze.³³ Z pozice těchto hodností mohl rozhodovat a ovlivňovat politický život, hospodářskou a ekonomickou prosperitu země a zasahovat do náboženské sféry. V neposlední řadě měl přehled o tom, co se v jeho říši děje a mohl zavádět opatření, která se dotýkala také rodinného života a vzájemného soužití žen a mužů. Celkově lze říci, že Augustus zaujímal postavení prvního muže v říši, latinsky *princeps*, který z pověření senátu a lidu převzal péči o stát.

Jedny z prvních změn, kterými začal svou vládu, se týkaly vojska. Zde bylo potřeba nového uspořádání a obnovení pořádku po období válek. Úspěšná vojenská tažení mu zajistila loajalitu vojáků, která byla pro Augusta nezbytná pro udržení jeho vysokého postavení. Mnozí ze spisovatelů, kteří napsali svá díla o Augustovi, včetně Suetonia, se široce rozepisují o dalších Augustových reformách, které byly zaměřeny na senát, soudnictví, náboženství nebo zahraniční politiku. V životopisných knihách najdeme o rodinném právu spíše jen zmínky. I samotný Augustus sepsal svůj životopis, v němž rekapituluje hlavní události své vlády. Ale zákonům, jež vydal na podporu nárůstu obyvatel nebo aby zabránil velkému počtu rozvodů, nevěnuje ve slavných *Činech božského Augusta* téměř žádnou pozornost. Možná je to proto, že se Augustovi nepodařilo dosáhnout v praxi cílů, které si od zákonů dotýkajících se rodiny a tedy i postavení žen ve společnosti sliboval.

3.2 Reformy rodinného práva

Augustus mimo jiné vydal a pozměnil část zákonů týkajících se rodinného práva. Důvodů, jež ho k tomu vedly, bylo hned několik. Mezi hlavní patřilo značné uvolnění poměrů ve společnosti, nízká porodnost a časté rozvody. Celkové klima ve společnosti se po občanských válkách a vůbec v průběhu 1. století př. n. l. změnilo. Rozmach hospodářského života, masové používání otroků ve výrobě i příliv

³² ECK 2004, s. 38 – 39.

³³ Suet. Aug. 26.; Suet. Aug. 27.; Suet. Aug. 31.

obyvatel do měst začaly měnit římský tradicionalismus.³⁴ Změny, jež s sebou nesl historický vývoj, měly i značný vliv na život žen v římské společnosti.

Pokud se soustředíme na reformy v rodinném právu a vyjdeme-li ze Suetonia a jeho *Životopisů dvanácti císařů*, dočteme se o příkladech zákonů, jež Augustus vydal nově i v této oblasti práva. Suetonius konkrétně uvádí zákon o cizoložství a porušení cudnosti a zákon na podporu sňatků v jednotlivých stavech. Více se o nich ale nerozepisuje, snad jen krom zajímavého příkladu³⁵ z Augustova života, kdy se sám *princeps* pokusil přesvědčit jezdectvo o správnosti zákona o sňatcích.³⁶ Pro lepší představu a přiblížení se tomuto tématu lze vycházet také z právnických učebnic, kde se změnám v oblasti manželského práva za Augustovy vlády věnuje velká pozornost.

Augustovo zákonodárství se snažilo podpořit hlavně manželství a mateřství vyšších společenských vrstev. Uvolnění mravů chtěl Augustus zastavit různými opatřeními a zvýšit tak počet římských občanů italského původu, v nichž stále spatřoval podle Bartoška jádro římské říše.³⁷ Podle Ericha Burcka šlo za Augusta o státní řízení soukromého rodinného života. Záměrné změny v zákonech měly jak morální, tak i politický podtext.³⁸

Úpadku rodinného života, který se vyznačoval především stoupajícím počtem rozvodů a poklesem porodnosti, jak již bylo zmíněno, se Augustus pokusil zabránit vydáním dvou zákonů, a to *lex Iulia* z roku 18. př. n. l. a *lex Papia Poppaea* z roku 9. n. l. Oba zákony právníci časem spojili v jediné označení *lex Iulia et Papia Poppaea*. Zákony přikazovaly mužům od 25 do 60 let a ženám od 20 do 50 let žít v manželství. Kdo toto pravidlo nedodržel, byl majetkově stíhán, a to tím, že ztrácel možnost dědictví podle testamentu. Pokud bylo manželství bezdětné, dostali manželé pouze polovinu toho, co na ně podle testamentu připadlo. Majetek, kterého neženatí nebo bezdětní nemohli podle zákona nabýt, připadl ostatním dědicům v závěti nebo připadl státu jako odúmrt'.³⁹

³⁴ BARTOŠEK 1988, s. 165.

³⁵ Podrobnosti jsou uvedeny na konci této podkapitoly. Viz s. 23.

³⁶ Suet. Aug. 34.

³⁷ BARTOŠEK 1988, s. 166.

³⁸ BURCK 1987, s. 77.

³⁹ KINCL, SKŘEJPEK, URFUS 1995, s. 139.

Vdovci a rozvedení měli opět vstupovat do nových manželství, vdovy do dvou let a rozvedené ženy do 18 měsíců.⁴⁰ Dále tyto zákony zakazovaly rodilým římským občanům uzavírat manželství s bezectnými ženami. Senátoři, jejich synové a vnuci se nesměli ženit s propuštěnými otrokyněmi nebo herečkami a dcerami herců, aby se zabránilo rozdílu ve stavu. Ovšem pokud se tak stalo, chyběla tu sankce o neplatnosti manželství, tu zavedl až Marcus Aurelius.

Naopak těm, kteří se pravidly zákona řídili, byly přiznány výhody. Tzv. *ius liberorum* se týkalo žen, které měly tři a více dětí, a propuštěných otrokyň v případě, že měly čtyři děti. V praxi to pro ženy znamenalo, že byly osvobozeny od poručenství. Uzavírání sňatků bylo také podpořeno zvýhodněním předpisů o majetku manželky. Augustus zakázal manželovi prodej věna v podobě nemovitosti bez souhlasu ženy. Žena ovšem stále za trvání manželství neměla k věnu žádná práva. Pokud některé prameny hovoří o tom, že věno náleží ženě, míní se tím pouze obligační nároky na vrácení věna poté, co manželství bylo rozvedeno.⁴¹

Ze srovnání sekundární literatury zjistíme, že se informace týkající se rozvodů navzájem doplňují. Augustus postavil zrušení manželství na roveň prohřešku proti veřejnému právu. To bylo chápáno jako rozpad manželství, který zavinila žena. Pokud byla shledána vinnou z ukončení manželství, musela se vzdát poloviny svého majetku a její milenec musel odevzdat celý svůj majetek s tím, že byli oba dva vypovězeni.⁴² V odborné právnické literatuře se dozvíme další podrobnosti zpřísnění podmínek rozvodu, kdy už nestačil neformální projev, ale zákon vyžadoval projev před sedmi dospělými svědky (římskými občany). Projev býval buď ústní, nebo se odevzdával zapuzovací list. Ten, kdo rozvod zavinil nebo zapudil-li lehkomyšlně partnera, byl potrestán cenzorskou důtkou, popřípadě vyloučením ze senátu nebo majetkovými tresty ve prospěch nevinného manžela.⁴³

Zajímavý komentář k tématu rozvodů je napsán v Radách manželských od Plútarcha. „Říman, kterému přátelé vytykali, že zapudil řádnou, zámožnou a mladou ženu, nastavil svůj střevíc a řekl: “*I on je krásný na pohled a nový, ale přeci nikdo neví, kde mne tlačí.*“ *Nemá tedy žena spoléhati ani na své věno ani na svůj rod ani na svou krásu, nýbrž v hovoru, povaze a vystupování – čím nejvíce na muže působí.*

⁴⁰ BARTOŠEK 1988, s. 170.

⁴¹ KINCL, SKŘEJPEK, URFUS 1995, s. 141.

⁴² POMEROY 1985, s. 243.

⁴³ KINCL, SKŘEJPEK, URFUS 1995, s. 139.

*Projevovat vyrovnanost, srdečnost a laskavost, ne snad drsnost a běžné vrtochy. Jako u lékaře vzbuzují větší obavy ty horečky, které vznikají z příčin neznámých a zvolna se seskupujících, než ty, jejichž podněty jsou zřejmé a silné tak i v soužití manželském mnohem více rozrušují a maří většinou skryté, malicherné, ustavičné a všední roztržky mezi mužem a ženou.*⁴⁴

Za Augustovy doby se také začalo přísně stíhat cizoložství. Ovšem platila zde dvojitá morálka. Muži nesměli mít sexuální vztah ani s neprovdanými nebo ovdovělými ženami, ale směli ho navázat s prostitutkami. V případě žen byl jakýkoli vztah mimo manželství zapovězen.⁴⁵ Tomu také odpovídala i společenská realita, kdy si muž mohl začít poměr s kýmkoli, ale u žen by toto byl důvod k rozvodu. Podle zákona se mohla i žena nechat rozvést s nevěrným manželem a pak nebyla před soudem za rozvod zodpovědná, ovšem Pomeroy se domnívá, že v praxi nebyla tato práva dodržována.⁴⁶

Zůstala-li vdaná žena pod mocí svého otce a ten by ji přistihl ve svém nebo zeťově domě *in flagranti*, směl otec podle *lex Iulia de adulteris* z roku 17. př. n. l. oba viníky na místě zabít.⁴⁷ Přistihl-li je manžel, musel se nechat rozvést, jinak se stával spolupachatelem.⁴⁸ Můžeme zde citovat právníka Ulpiana, který k tomuto tématu řekl: „Je velice nespravedlivé, že muž může od své ženy požadovat morální bezúhonnost, aniž on sám by bezúhonně žil.“⁴⁹

Ius liberorum bylo vydáno hlavně z důvodu zvýšení porodnosti. Jak píše Susan B. Pomeroy, tato zákonná klauzule zrelativizovala právní vizi o slabosti ženského pohlaví. Ty ženy, které cítily odpovědnost vůči Římu, rodily děti, protože to bylo nutné, anebo to dělaly schválně, aby se zbavily poručnictví. Zde je zajímavé porovnat římské ženy s ženami v Egyptě, které také mohly využívat *ius liberorum*, ovšem neměly to zapotřebí. Byly hrdé na to, že se mohou tohoto práva vzdát ve jménu muže, který byl v jejich životě nejdůležitější.⁵⁰

⁴⁴ Plut. Coniug. Praecepta. 22.

⁴⁵ Jsou známy i případy, kdy se ženy, aby unikly zákonu o cizoložství nechaly zaregistrovat jako prostitutky, zároveň se tím ale zřekly dědictví. (POMEROY 1985 s. 245).

⁴⁶ POMEROY 1985, s. 243 – 244.

⁴⁷ Jak uvádí Erich Burck, na první pohled to může vypadat jako tyranie, ale historická skutečnost takovému zacházení neodpovídala. Nevyužívalo se tedy těchto práv doslova. (BURCK 1987, s. 77).

⁴⁸ BARTOŠEK 1988, s. 167.

⁴⁹ POMEROY 1985, s. 244. Citováno podle : Digesta 48.5.14 (13). 5.

⁵⁰ POMEROY 1985, s. 230 – 231. Citováno z R. TAUBENSCHLAG, *The Law of Greco – Roman Egypt in the Light of the Papyri : 332 B.C. – 640 A. D.* Warschau, 1955.

Suetonius se zmiňuje také o Augustově starosti, aby ani v koloniích nebyl nedostatek mladých či urozených římských občanů. Povyšoval například uchazeče o důstojnické místo u jezdců na pouhé doporučení každého města. Při svých inspekčních cestách po jednotlivých krajích dal každému muži, který mu představil zdatné syny či dcery, po tisíci sesterciů na každé dítě.⁵¹

Je také zajímavé poznamenat, že důvod pro lhůty, které byly stanoveny jako doba, do které se má žena znovu provdat buď po rozvodu nebo úmrtí manžela, byla snaha Augusta přimět ženy, aby rodily co nejvíce dětí. Ovšem tato snaha si protiřečila s ideální představou o římské ženě,⁵² kdy nejvýše ceněné ženy ve společnosti byly ty, jež byly věrné jednomu muži po celý život.⁵³

Všechna zmíněná Augustova opatření vyvolala ve společnosti vlnu nevole, v některých případech i velký odpor, a to především v nejvyšších společenských kruzích, kterých se tyto změny dotkly asi nejvíce. Římané se buď zákonům přizpůsobili, nebo se je také časem naučili obratně obcházet.⁵⁴ Podle Suetonia se Augustovi podařilo prosadit zákon o manželství, až když prodloužil lhůtu pro obnovení manželství na tři roky a zmírnil část trestů. Po protestech jezdeckva při jedné veřejné podívané, když se stále dožadovali zrušení tohoto zákona, dal Augustus poslat pro Germanikovy děti a oba si je posadili na klín. Snažil se tak ostatním naznačit, aby následovali příklad mladého muže.⁵⁵ Ani toto však nemělo valný účinek na změnu negativního postoje obyvatel vůči Augustovým zákonům.

3.3 Společenské změny

Po celé období republiky byla v římské říši praktikována jak manželství přísná, tak volná. Přísných manželství však ubývalo, až počátkem doby císařské platila spíše jako výjimečná. Uzavření volného manželství bylo užíváno hlavně u nevěst z bohatých rodin, kdy její majetek nepřecházel na manžela, ale zůstal v její původní rodině. Přestože byla žena vdaná, mohla hledat stále útočiště u svého otce (pokud byl její *pater familias*). Manželství *sine manu* bylo chápáno jako manželství

⁵¹ Suet. Aug. 46.

⁵² Více viz podkapitulu *Vzdělání a úcta k ženám*.

⁵³ POMEROY 1985, s. 246.; Žena věrná po celý svůj život jednomu muži, latinsky *univira*.

⁵⁴ BARTOŠEK 1988, s. 170.

⁵⁵ Suet. Aug. 34.

na zkoušku, čímž se dá vysvětlit jeho vzrůstající obliba, ale také zároveň nestabilita manželství v pozdní republice.⁵⁶

Zároveň zde docházelo k většímu nabývání majetkových práv u žen. V souvislosti s rozšířením volných manželství se stalo zvykem, že se ženy začaly majetkově pojišťovat proti rozvodu. Vymíňovaly si vrácení věna zvláštním slibem. Z této praxe se postupem doby vyvinulo pravidlo obyčejového práva, že ženě se vrací věno za všech okolností. Prostředkem k uplatnění tohoto nároku se stala žaloba civilního práva (*actio rei uxoriae*). Žalobu mohla použít pouze manželka, nárok na vrácení věna se považoval za její ryze osobní právo.

Bývalý manžel si však směl srážet různě odstupňované částky. Z objemu věna mohl odečíst sumu vynaloženou na užitečné náklady, na každé dítě si mohl strhnout 1/6 celkového objemu, maximálně však celkem polovinu (na čtvrté dítě si tedy již nemohl strhnout nic), za špatné mravy manželky mohl odečíst 1/8 nebo 1/6 (první za lehčí, druhou za těžší poklesky) nebo mohl odečíst částku za věci neprávem darované. Manžel musel vydat věno, zaniklo-li manželství rozvodem. V případě úmrtí manželky věno muži zůstalo, protože jen jako výjimka platilo, že ovdovělý muž byl povinen vrátit věno manželčinu otci.⁵⁷

Další změny v rodinných poměrech souvisely s poměrem otce vůči dětem. Za vlády Augusta byla otci uložena povinnost pořídit dceři věno a musel také poskytovat dětem přiměřenou výživu, nedodržování těchto povinností bylo sankcionováno a jejich plnění mohlo být vymáháno soudně. Největší změny se týkaly postavení synů v rodině, kteří přestali žít v tak silném područí jako dříve.⁵⁸

S postupným uvolňováním poměrů nabývaly ženy stále větší samostatnosti a význam poručenství tak začal značně upadat. Poručenství nad ženou *sui iuris* mělo stále stejný princip, kdy byly v praxi spíše chráněny zájmy jejího poručníka (jakožto nejbližšího dědice) než ženy samé. Při zákonném poručenství byl tímto nejbližším dědicem ženy, která bývala pod mužovou mocí, její syn. Změnou bylo to, že si žena mohla svého poručníka zvolit sama a úřad pak stanovil poručníka podle jejího návrhu. Význam této instituce značně poklesl už na sklonku republiky,

⁵⁶ POMEROY 1985, s. 236 – 237.

⁵⁷ KINCL, SKŘEJPEK, URFUS 1995, s. 141 – 142.

⁵⁸ Tamtéž, s. 145.

kdy se z poručníků stávaly loutky a ženy je spíše obcházely. Zákon o poručnictví byl zcela odstraněn za Claudiovy vlády.⁵⁹

Zmenšující se vliv poručníků znamenal velký posun v životě žen, měl velký vliv na jejich osamostatnění a nabývání práv. Augustova doba s sebou přináší také nový historický pohled na ženy, změny v jejich zvycích a nárocích. V dnešním moderním pojetí bychom řekli, že se ženy začaly emancipovat. S termínem emancipace (tedy vyproštění ze závislosti na jiné osobě) jsem se v použité sekundární literatuře nesešla příliš často. Na druhou stranu ho lze vidět v pozici adjektiva, ve spojení emancipovaná žena.

⁵⁹ BARTOŠEK 1988, s. 171.

4 Zlepšení postavení žen

Jak uvádí Sarah B. Pomeroy ve své knize *Frauenleben im klassischen Altertum* v kapitole nazvané *Římská matróna pozdní republiky a raného císařství*, tato doba přináší doslova nový typ ženy.⁶⁰ Pod tímto souslovím si podle autorky lze představit emancipovanou, vysoce váženou ženu z horních vrstev. Je důležité uvést, že pro většinu společnosti se v otázce emancipace žen prakticky nic nezměnilo.

Ženy začínaly čím dál více přebírat iniciativu a intrikovat ve svůj prospěch. Vybíraly si partnery či milence podle toho jaké měly ambice a jak by nejlépe prospěly sobě a své rodině.⁶¹ Měly zájem o vzdělávání a začaly být činné i v jiných oblastech než byla péče o dům a rodinu. Také se domáhaly svých práv, a to hlavně v otázce zrušení poručnictví.⁶²

V období pozdní republiky se poručnictví stalo zatěžkávající povinností i pro muže a možnosti samostatného rozvoje žen byly stále větší. K částečnému zmírnění poručnictví došlo již za vlády Augusta, jak je již popsáno v minulé kapitole. Ale stále se poručnictví uplatňovalo, a to i po jeho zrušení za Claudiovy vlády. Přestože ženy měly právo *ius liberorum*, v případě, že by neuměly číst a psát a potřebovaly by například uzavřít obchodní smlouvu, pak by tato smlouva podléhala podpisu jejich mužských příbuzných.⁶³

Dalším faktorem v emancipaci žen bylo uzavírání manželství *sine manu*. Nešlo zde pouze o lepší majetkové postavení žen, ale také o to, že poručník, nejčastěji otec, žil v jiném domě než jeho dcera. Tím pádem žena opět nabývala větší svobody. V praxi to pro manžela znamenalo, že měl možnost kontroly, ale nenabýval práva poručnictví. Pokud by na manželce páchal bezpráví, mohla hledat pomoc u jiného nejbližšího mužského příbuzného.⁶⁴

Za Augustovy vlády byla minimální věková hranice pro uzavření manželství 12 let. Nevěsta měla právo nesvolit k sňatku, pokud mohla dokázat, že ten, který jí byl vybrán za manžela, morálně pochybil.⁶⁵ Uvážíme-li velmi nízký věk, kdy se dívky mohly vdávat, můžeme soudit, že tohoto práva se příliš často nevyužívalo.

⁶⁰ POMEROY 1985, s. 227.

⁶¹ POMEROY 1985, s. 239 – 240.

⁶² Více viz podkapitolu *Společenské změny*.

⁶³ POMEROY 1985, s. 231.

⁶⁴ Tamtéž s. 236 – 237.

⁶⁵ Tamtéž s. 241.

Vzhledem k tomu, že ve věku 12 let je člověk de facto ještě dítětem, těžko si lze představit, jak takto mladá dívka dokazuje morální pochybení svého nastávajícího. Naopak starší ženy měly v tomto výhodu, a pokud jim zemřel otec, mohly si dokonce manžela vybrat samy.

V otázce rozvodů byla iniciativa jak na straně mužů tak i žen. Od posledních let republiky se stále více vyskytovaly případy, kdy si ženy prosadily rozvod. Málokdy se stalo důvodem k rozvodu násilí muže. V pramenech se nejčastěji uvádí politické či osobní důvody. Ale ze strany práva nebyl žádný důvod oficiálně vyžadován, stačila například bezdětnost. Je také důležité poznamenat, že neplodnost byla vždy přičítána ženě. Pokud měli manželé děti, ty při rozvodu automaticky připadly vždy otci. Pokrevní pouto s matkou bylo také důležité. Pokud to *pater familias* umožnil, matka a děti nemusely ztratit kontakt.⁶⁶ Ovšem těžko říci, jak ženy prožívaly období po rozvodu, kdy nemohly žít s vlastními dětmi. Prameny o tomto tématu mlčí. Je to na jednu stranu pochopitelné, protože to, že děti byly u otce, bylo v té době zvykem. Dá se předpokládat, že ženy vychované v tomto duchu, proti tomuto pravidlu neprotestovaly, jak se tomu děje například v dnešní společnosti. Časté rozvody a uzavírání nových manželství bylo také zcela běžné. Tím pádem měla žena velkou šanci, že bude mít s novým partnerem další děti.

Na druhou stranu podle dochovaných pramenů panuje mínění, že ženy i muži protestovali proti biologické determinaci svých společenských rolí. Jinak řečeno, nelíbilo se jim řídit se podle státu v otázce počtu dětí, které mají mít, a také hlavně v tom, kdy by je měli mít. To také úzce souvisí s uvolněním mravů a chutí si užívat života na straně jedné a se zmiňovaným nízkým počtem narozených dětí na straně druhé. Nízká porodnost byla dána hned několika faktory. Svobodné římské rodiny měly malý počet dětí, a to z důvodu častých potratů, zabíjení dětí⁶⁷ nebo díky antikoncepci či sterilizaci.⁶⁸

Ženy se snažily zabránit otěhotnění v různých případech, a to v situacích, kdy už byly těhotné, ovšem dítě nechtěly nebo nechtěly rodit tolik dětí a podstupovat časté porody. Metod, které byly užívány jako ochrana před nechtěným těhotenstvím, využívaly i neprovdané nebo nevěrné ženy. Zabránění těhotenství bylo již tehdy chápáno jako jednoznačně výhodnější nežli potrat nebo usmrcování

⁶⁶ POMEROY 1985, s. 242.

⁶⁷ Viz podkapitulu *Rodinné právo*. Otec rodiny měl právo usmrtit novorozené dítě.

⁶⁸ POMEROY 1985, s. 255. Citováno podle : Archilochos, *P. Coloniensia* 7511.

děti. Dlouhodobá tradice medicínských nebo přírodních postupů při ochraně proti otěhotnění je známa už od dob raného císařství. Ovšem většina metod nebyla v praxi efektivní. Užívaly se kouzelné amulety, oleje, masti nebo med. Dále se podával nápoj, který měl vyvolat úplnou nebo přechodnou sterilizaci. Byl prý také podáván osobám, které nevěděly, co pijí, a u nichž byla sterilizace z různých důvodů žádoucí. Stále však zůstává otázkou, jak moc byl takovýto druh nápoje účinný. Sterilizace byla využívána hlavně u vyšších vrstev v případě, že manželé už nechtěli mít děti.⁶⁹

Porovnáme-li všechny výše uvedené změny s životem žen v období rané republiky a doby krize republiky, je zde vidět patrný rozdíl v jejich životním stylu. Pro lepší představu uvádím pohled dalšího autora, který se také zabýval postavením žen v době vlády císaře Augusta.

Konkrétní srovnání tří historických období, a to od počátku republiky, přes druhé století př. n. l. a období Augustovy vlády, přináší v publikaci *Die Frau in der Gesellschaft* Erich Burck v příspěvku *Žena ve starém Římě*. Ranou republiku charakterizuje jako období, kdy byly vždy jasně rozděleny povinnosti žen i mužů. Některé úkoly jako opatrování majetku nebo péče o rodinu a dům jim byly společné. To, aby se rodině žilo dobře, bylo chápáno jako kulturně náboženská povinnost. Naopak v pracovní oblasti měli muži mnoho úkolů mimo dům, jako například obdělávání polí, řemeslné práce či starost o dobytek. V senátorských rodinách sem spadala celá řada politických povinností. Ženy si měly hledět především výchovy dětí a mít přehled o zásobách v domácnosti a pracích, které je nutno v domě udělat. Pod ženy spadala veškerá správa domu, vyjma vinného sklepa. Pokud se žena provdala, své postavení paní domu (oslovení *domina*) v rámci nové rodiny si musela vydobýt a zajistit svou práci a plněním svých povinností. Pokud ji ctil manžel, ctil ji i celý dům.⁷⁰

Později (2. století př. n. l. – počátek Augustovy vlády) se vlivem nepřítomnosti mužů, již se věnovali válečné strategii a přímé účasti v boji, přenášelo čím dál více povinností právě na ženy. Na druhou stranu díky vítězstvím Říma a velké válečné kořisti začaly ženy vést nákladný život v přepychu luxusně vybavených domů. Ve válečných poměrech, kdy stoupala zodpovědnost žen, se

⁶⁹ POMEROY 1985, s. 254 – 255. Citováno podle : Plinius, *Historia naturalis* 29.85.

⁷⁰ BURCK 1987, s. 77.

změnil také rodinný život. Stále častěji se ženy objevovaly ve společnosti. Zčásti to bylo dáno praktickými úkoly, jež musely řešit ve městě, a také postupným uvolňováním poměrů v Římě. Větší volnost římských žen autor ilustruje srovnáním se životem žen v Řecku. Jako příklad uvádí návštěvy v domě Římanů, kdy se i ženy mohly podílet na rozhodování o tom, koho přijmou jako hosta, a mohly být přítomny i během návštěvy. Dokonce ve výjimečných případech mohly samy přijmout i mužské přátele rodiny. Zde se hodí uvést jednu z manželských rad, které dával svým čtenářům řecký spisovatel Plútarchos.

„Ti, kteří nevidí rádi, aby jejich manželky jedly zároveň s nimi, vedou je k tomu, aby se krmily, octnou-li se samy. A tak také ti, kteří neprojevují radosti v zábavách a veselí, učí je, aby za jejich zády si hledaly své vlastní potěšení.“⁷¹

Možná i to byl jeden z důvodů, proč Římané dovolovali svým manželkám účastnit se návštěv či jiných společenských událostí. Mezi takovéto události patřily bezesporu i hry pořádané u příležitosti různých oslav. Sám Augustus pořádal hry velmi rád a často, podle Suetonia si dal na programu her velmi záležet.⁷² Dočteme se také, že Augustus zorganizoval přesný zasedací pořádek pro publikum. Důvodem byly svévolné způsoby chování diváků. Je zajímavé, že hlavním podnětem pro tento krok byla urážka senátora, jemuž při jedné hrách v naplněném hledišti nikdo neuvolnil místo. Augustus tedy rozhodl, že první řada bude vždy vyhrazena senátorům, vojáci měli místa vyhrazená zvlášť, stranou od lidu, a ženatí muži měli přiděleny vlastní lavice. Ženám, které se dříve směly na hry dívat odkudkoli z hlediště, volně mezi muži, povolil, aby se dívaly pouze z nejvyšších řad a samy. Ale představení zápasníků jim zakázal úplně. Když pořádal hry jako nejvyšší velekněz, vystoupení zápasníků nechal přesunout na ranní dobu následujícího dne a vydal vyhlášení, že si nepřeje, aby ženy přišly do divadla před jedenáctou hodinou.⁷³

Z veřejných oslav byly ženy vyloučeny pouze v případě úmrtí v rodině, kdy měly povinnost zachovávat smutek. I toto pravidlo Augustus nařídil v jednom případě porušit, a to když vyhlásil stoletní hry⁷⁴. Tyto hry byly považovány za tak

⁷¹ Plut. Coniug. Praecepta. 15.

⁷² Suet. Aug. 43.

⁷³ Suet. Aug. 44.

⁷⁴ Stoletní hry (*ludi saeculares*) se konaly od konce května do poloviny června v roce 20 př. n. l. Měly ohlásit počátek nového století. Podle Etrusků probíhal život národů v cyklech. Pokud již nebyl naživu nikdo z těch, kteří zažili počátek nového století (*saecula*), začalo další století. Toto

výjimečné, že se jich měl účastnit všechen lid. Měla tím být dána na vědomí obnova celého státu.⁷⁵

4.1 Vzdělání a úcta k ženám

Ženy z vyšších vrstev byly vzdělané, a také proto se mohly podílet na společenském intelektuálním životě mužů. Scházely se v nově založených literárních salonech. Římské dívky četly například Platónovu *Ústavu*. Navštěvovaly také filozofická shromáždění, ovšem to se nelíbilo mužům, kteří tvrdili, že návštěva filozofických shromáždění a přítomnost mužů ženám škodí, že se tím stávají drzými a domýšlivými.⁷⁶

Celkově toho ale z pramenů víme o vzdělávání dívek velmi málo. Postavení žen v době principátu si všímal hlavně řecký spisovatel Plútarchos. Jeho názory na jejich místo ve společnosti jsou tradiční pro dobu, ve které žil. Muž má podle Plútarcha vládnout nad ženou jako duše vládne nad tělem, ale ne jako pán nad svým vlastnictvím. Jeho názory však přece jen byly v něčem odlišné, z našeho dnešního pohledu bychom možná řekli přímo pokrokové. Plútarchos žádá, aby se ženám dostalo celkového vzdělání, a to i ve filozofii. Doba vzdělání nemá končit sňatkem, ale žena se má vzdělávat za pomoci muže i po dobu manželství. Vláda muže má být vládou rozumnou, které se žena dobrovolně podrobuje.⁷⁷

Právě od Plútarcha se dozvídáme příklad vzdělané ženy. Tou ženou je Cornelia, manželka Pompeia⁷⁸, kterou autor ve svých *Souběžných životopisech* velmi chválí. Plútarchos o ní píše, že měla vedle své tělesné krásy mnoho jiných pŕvabů. Měla důkladné vzdělání v literatuře, hudbě i geometrii, uměla hrát na lyru a často také naslouchala filozofickým přednáškám, kde úspěšně diskutovala. K tomu

bylo podle výroků etruských věštců nyní splněno. Navíc se objevila kometa, která oznamovala, že se opět navrací počátek nového století.

(ECK 2004, s. 54 – 55).

⁷⁵ ECK 2004, s. 55.

⁷⁶ BEDNÁŘOVÁ, Věra. *Postavení ženy ve starověku*. Praha : Nakladatel Václav Petr, 1941. s. 22.

⁷⁷ BEDNÁŘOVÁ 1941 s. 22.

⁷⁸ Gnaeus Pompeius Magnus. (Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Pompeius).

navíc autor řadí její povahu, v níž nebylo ani trochu strojenosti a ješitnosti, což jsou podle Plútarcha povahové rysy, které vzdělávání u mladých žen vyvolává.⁷⁹

Popis dovedností Corneliie však spíše spadá do řeckého než římského vzdělávání. Hudba a geometrie nebyly součástí studia ani u mužů. Dívky obvykle získaly své první vzdělání od svých starších bratrů a tak se pravděpodobně učily řečtině, četly Homéra a poezii v latině nebo si procvičovaly latinu na jednodušších gramatických cvičeních.⁸⁰ U dívek však byla doba vzdělání mnohem kratší než u chlapců, což souviselo s tím, že se dívky vdávaly velmi brzy, tedy ve věku, kdy ještě mohly ve výuce pokračovat, avšak sňatkem musely dostát svým novým povinnostem. Jak dlouho se bude moci dívka vzdělávat, záleželo na jejím otci, který rozhodl, jak brzy se bude dcera vdávat. Chlapcům se na druhou stranu běžně dostalo vyššího vzdělání od filozofů a řečníků.⁸¹

Toto ovšem neznamenalo, že by ženy o filozofii neměly zájem. Jak dokládá Ciceron v dopisech Attikovi, kde píše o své přítelkyni Caerellii, jež měla podle Cicerona obrovský zápal pro filozofii a s velkým zaujetím studovala jeho díla.⁸² Caerellia si také s Ciceronem dopisovala a ten prosazoval její obchodní zájmy u místodržitelů provincií. Snažil si ji zřejmě zavázat i proto, že vlastnila značný majetek.⁸³

Pokud byla žena vážená ve společnosti a cenila si jí i její rodina, uctila ji po její smrti nápisem na náhrobku. Podle počtu dochovaných náhrobků bychom mohli soudit, že mužů bylo co do počtu více, ale byli to především muži, jejichž památka byla po smrti běžně uctívána. Počet rodin, které považovaly za vhodné pořídit ženě náhrobek, byl malý.⁸⁴ Takže tento ukazatel v případě odhadu počtu obyvatel není relevantní.

Za doby císařství se jako znak úcty dostávalo ženám různých privilegií. Je známo, že se podobizny žen často zobrazovaly na mincích spolu s znázorněním

⁷⁹ Plut. *Pompeius* 55.

⁸⁰ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 272.

⁸¹ POMEROY 1985, s. 260 – 261.

⁸² FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 272.

⁸³ SMITH, W. *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* [online]. Spojené státy americké : University of Michigan [cit. 17. června 2010]. Volume 1. p. 535. Dostupné na WWW : < <http://www.ancientlibrary.com/smith-bio/0544.html> >.

⁸⁴ POMEROY 1985, s. 253.

jejich ctností. Mezi tyto ctnosti se řadily především *pietas*⁸⁵, dále pak *fides*, což představovalo zachování věrnosti jednomu muži, která překročila i jeho smrt a *pudicitia*, vyjadřující mravnost a stydlivost, jinými slovy, že ženy vedly korektní sexuální život.⁸⁶

Na dvoře se ženám dostávalo úcty tím, že jim byly udělovány tituly. Příkladem je Livia, Augustova manželka, která po jeho smrti dostala titul *Augusta*, tedy ta, která je hodná cti.⁸⁷ Ovšem nejvyššího ocenění se ženám mohlo dostat, byly-li uctívány jako bohyně. Livia i Iulia (Augustova dcera) byly takto uctívány v provincii Asia. Ženy z císařské rodiny byly například označovány přívlastky jako bohyně Ceres, která symbolizovala plodnost a mateřství. Toto označení nebylo vybráno bezúčelně. Augustus toho využil jako jednoho z politických prostředků, jak zvýšit porodnost. Jiným podobným označením byla bohyně Vesta.

Ženy se v době Augustovy vlády staly předmětem opěvování a chvály básníků i spisovatelů. Ženy z významných rodin byly oslavovány obrazy i stavbami.⁸⁸ Běžně se zřizovaly pomníky manželkám správců provincií. Známe i sochy, jež zobrazovaly ženy, a to i z pozdějšího období přes zákaz Augustova nástupce Tiberia. Augustus sám nechal například vystavit sochu Corneliie⁸⁹ jako ideál plodnosti.

4.2 Cornelia

Cornelii, matku bratří Gracchů, jsem záměrně zvolila jako příklad emancipované ženy. Důvodů, které mne vedly k tomuto výběru, bylo hned několik. Cornelia je jednou z mála žen, kterých si všimají i soudobí autoři, takže se nám o ní do dnešní doby zachovalo poměrně značné množství zpráv. To je v případě žen u antických autorů velmi výjimečné. Její osud a životní příběh je sám o sobě dostatečně zajímavý, aby se stal námětem samostatné odborné práce, knihy nebo

⁸⁵ *Pietas*, je výraz, který nelze do českého jazyka přesně přeložit. Tento výraz lze chápat jako soubor vlastností zahrnující uctivé chování vůči bohům, ostatním lidem, především vůči vlastní rodině a rodičům. (Srv. CANKI, H. SCHNEIDER, H. *Der Neue Pauly : Enzyklopädie der Antike. Das klassische Altertum und seine Rezeptionsgeschichte*. Stuttgart : J. B. Metzler, 1996 – 2003. s.v. *pietas*)

⁸⁶ POMEROY 1985, s. 283.

⁸⁷ Více viz podkapitolu *Livia*.

⁸⁸ Více viz kapitolu *Augustus a jeho rodina*.

⁸⁹ Viz následující podkapitolu.

filmu. Dalším a zároveň hlavním důvodem je také to, že Cornelia splňuje typ oné nové ženy, o které mluví například Sarah B. Pomeroy.

Přestože Cornelia žila mnohem dříve, než se Augustus ujal vlády, její obraz byl stále aktuální i v Augustově době. Sloužila jako vzor ctnostné ženy a matky, které se snad všichni obdivovali. Domnívám se, že její portrét bude dobře ilustrovat typ ženy, který se snažím popsat v této práci.

Cornelia je jednou z nejvíce vzpomínaných žen doby republiky. Stála na začátku období, které se týkalo politických a intelektuálních změn v životě žen ve vyšší společnosti.⁹⁰ Přesný údaj jejího data narození bohužel neznáme. Z různých zdrojů se dá vyčíst, že se narodila v rozmezí let 190 – 180 př. n. l. Uvážím-li životní data jejího otce, Publia Cornelia Scipiona Africana⁹¹, který se narodil roku 236 př. n. l. a zemřel roku 184 př. n. l., tak léta 184 – 180 př. n. l. můžeme vyloučit, protože se nenarodila po smrti svého otce. Srovnám-li data narození jejích synů Tiberia (narozen 162 př. n. l.)⁹² a Gaia (narozen 154 př. n. l.)⁹³ s faktem, že se dívky vdávaly a rodily děti v poměrně nízkém věku, vychází nám maximální horní hranice narození rok 190 př. n. l. Podle Plútarcha se vdala až po smrti otce, tzn. po roce 184 př. n. l., což je pochopitelné, neboť byla ještě velmi mladá. Shrnu-li všechny dostupné údaje, vychází mi tedy přibližně rok 190 př. n. l.

Pokud se skutečně narodila okolo roku 190 př. n. l., byl už její otec na sklonku svého života a neměl zřejmě na její výchovu příliš velký vliv. Ovšem to, že byla dcerou tak významného státníka a vojevůdce, z velké části předurčilo její budoucí postavení ve společnosti. Scipio Africanus Starší si vysloužil svůj přídomek tím, že si podrobil část afrického území a zdolal také dalšího velkého vojevůdce Hannibala. Byl jistě význačnou a sebevědomou osobností a tuto vlastnost po něm pravděpodobně zdědila také jeho dcera. O dětství Corneliie nemáme žádné konkrétní zprávy, ale vzhledem k postavení jejího otce, který byl ve své době velmi váženým římským občanem a zastával také úřad konzula (205 – 194 př. n. l.), můžeme soudit, že dětství prožila v krásném domě, obklopena bohatstvím a vybranou společností.

⁹⁰ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 264.

⁹¹ Všechny informace užití v této práci o Scipionu Africanovi Starším jsou vypsány z *Encyklopedie Antiky*. (Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Scipio).

⁹² Srv. CHARVÁT, P.; MAREK, V.; OLIVA, P. *Encyklopedie dějin starověku*. Praha : Libri, 2008. s.v. Gracchus.

⁹³ Srv. *Encyklopedie dějin starověku*, 2008, s.v. Gracchus.

Velkou změnou v jejím životě byl sňatek s Tiberiem Semproniem Gracchem, který byl váženým státníkem. Za svého života zastával jak úřad konsula, tak i censora.⁹⁴ Podle Plútarcha byl hoden té cti, dostat za manželku právě Cornelií, dceru slavného vojevůdce, přestože se Scipionem nebyli přáteli. Podle Polybia, jehož cituje Plútarchos, si Tiberia vybrali příbuzní Corneliie až po Scipionově smrti, to tedy znamená, že jí otec nedal ani zasnoubit.⁹⁵ Cornelia měla s Tiberiem celkem dvanáct dětí a jistě se jí nežilo špatně ani v manželství, uvážíme-li úřednické posty, které zastával její manžel.

Podle Plútarcha chytil prý jednou Tiberius na svém loži pár hadů a věštci mu po uvážení tohoto zvláštního znamení poradili, aby oba hady nezabíjel, ale aby oba ani neušetřil. Znamení vyložili tak, že usmrcení samce přinese smrt Tiberiovi a usmrcení samice smrt Cornelií. Tiberius miloval svou ženu a vzhledem ke svému vysokému věku nakonec zabil samce a samici pustil na svobodu. Zanedlouho po této události prý také zemřel.⁹⁶

Ze všech Corneliiných dětí se dospělosti dožily jen tři z nich, a to dcera Sempronia a bratři Tiberius a o devět let mladší Gaius. Po smrti manžela se Cornelia začala sama starat o dům a výchovu dětí, kdy prý uplatňovala jak rozum tak lásku.⁹⁷ Věnovala se svým synům, i co se týče vzdělání. Nechala je vyučovat řeckými filozofy Gaiem Blossiem z Cumae a Diofanen z Mytiléné, sama se syny také rozmlouvala a snažila se je učit.⁹⁸ I sám Plútarchos píše, že ač byli oba bratři nadaní, spíše jsou hlavně skvěle vychováni, než by měli ve všem talent od přírody. Matka oba velmi horlivě podporovala v jejich politických kariérách a ideálech. Svou dceru Sempronii provdala za adoptivního vnuka svého otce Publia Cornelia Scipiona Aemiliana Mladšího⁹⁹.

Cornelia zůstala až do konce svého života vdovou, rozhodla se tak dobrovolně, a dokonce odmítla nabídku k sňatku od samotného egyptského krále Ptolemaia VIII.¹⁰⁰ I toto vypovídá o jejím vysokém a váženém postavení. Pokud by nebyla váženou a troufám si tvrdit i bohatou ženou, jistě by se o ni neucházel král

⁹⁴ Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Gracchové.

⁹⁵ Plut. *Tiberius Gracchus* 4.

⁹⁶ Plut. *Bratři Gracchové* 1.

⁹⁷ Plut. *Bratři Gracchové* 1.

⁹⁸ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 264.

⁹⁹ Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Scipio.

¹⁰⁰ Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Cornelia.

Egypta. Na druhou stranu, jaké sebevědomí a možná i touhu po svobodě musela Cornelia mít, že si ve své době dovolila odmítnout takového nápadníka. Autoři shledávají jako hlavní motiv jejího odmítnutí úctu k památce zesnulého manžela. Byla-li Cornelia tak charakterní ženou, jak ji antičtí spisovatelé líčí, mohla být skutečně vzpomínka na manžela hlavním důvodem. Otázkou zůstává, zdali jí právě toto odmítnutí nepřineslo pověst cudné a mravné ženy až později. Zachovat věrnost jednomu muži po celý život bylo totiž bráno jako jedna z vysoce vážených ženských ctností ve starověkém Římě.

Přestože byla Cornelia vdovou, vystupovala na veřejnosti jako nezávislá a sebevědomá žena.¹⁰¹ Zajímavostí je, že nebyla v kontaktu se svým poručníkem, když odmítla Ptolemaia VIII.¹⁰² Výjimečnost Corneliie je také v tom, že se snažila zasahovat do politického dění Říma, a to prostřednictvím svých synů. Zachovaly se nám dopisy, které si psala se svým mladším synem Gaiem, z nichž lze vyčíst její politické postoje. Autenticita těchto dopisů byla ovšem zpochybňována. Diskutovalo se o tom, zda uměla Cornelia vůbec psát.¹⁰³ Pokud jsou dopisy pravé, mohou být pro nás hlavním důkazem toho, jaký vliv měla na své syny. Ukázka z jednoho z dopisů je v knize *Women in the Classical World*:

„Troufám si slavnostně odpřísáhnout, že kromě mužů, kteří zabili Tiberia Graccha, mi kvůli těmto záležitostem žádný nepřítel nezpůsobil tolik potíží a námahy jako ty. Raději by ses měl starat, abych se ve stáří co nejméně strachovala, aby ať učiniš cokoliv, jsi považoval za hřích činit něco zvláště důležitého navzdory mým názorům, zejména když mně zbývá již tak málo času na tomto světě. ... Oprostí se někdy naše rodina od šílenství? ... Pocítíme někdy stud z uvržení státu ve zmatek a nepokoje? Pokud to tak opravdu nemůže být, vyhledej tribunát, až zemřu.“¹⁰⁴

Cornelia byla velmi ambiciózní, dokládá to i Plútarchos, když píše, že vytýkala svým synům, že ji Římané stále nazývají tchýní Scipionovou, nikoli však matkou bratří Gracchů. Oba bratři se nakonec proslavili a významně se zasloužili o stát, ale to není předmětem této práce. Z dalších Plútarchových slov lze vidět, že její synové si matky velmi vážili. Gaius ji obratně obhajoval ve svých řečech. Jednomu ze svých protivníků řekl: „Co ty tupíš Cornelií, která zrodila Tiberia?“ Poté dodal:

¹⁰¹ POMEROY 1985, s. 228.

¹⁰² POMEROY 1985, s. 230.

¹⁰³ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 264 – 265.

¹⁰⁴ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 264. Citováno podle : Cornelius Nepos, *On the Latin Historians*.

„Jak můžeš být tak drzý a srovnávat sebe s Cornelií? Cožpak jsi porodil děti jako ona? Však to vědí všichni Římané, že ona je déle bez muže než ty jsi muž!“¹⁰⁵

Oba její synové byli nakonec zavražděni. Tiberius byl zabit stovkami ran a jeho tělo bylo společně s dalšími mrtvolami vhozeno do Tiberu. Její druhý syn byl také zabit. Podle Plútarcha buď záměrně svým otrokem, když oba utíkali před pronásledovateli, anebo právě jedním z Gaiových nepřátel poté, co ho spolu s jeho otrokem dohonili. Těžko z dnešního pohledu soudit pocity ženy, která ztratila všechny své děti krom jediné dcery a jejíž milovaní synové byli nemilosrdně zavražděni. Osud byl ke Cornelií velmi krutý. Plútarchos dodává, že po ztrátě obou synů snášela Cornelia všechny pohromy ušlechtilé a srdnatě; prý se o svatých místech, kde byli její synové pohřbeni, vyjádřila jako o důstojných hrobech.

Ke konci života pobývala u Misénského mysu (západně od Neapole), aniž by změnila něco ve svém obvyklém způsobu života. Byla obklopena mnoha přáteli. Také byla vyhlášena svou pohostinností a přijímala ve svém domě hodně hostů. Zvala si řecké vzdělance a dokonce si prý vyměňovala dary s králi. Uměla bavit společnost tím, že vyprávěla o životě a soukromí svého slavného otce Scipiona Africana. Plútarchos také uvádí, že budila pozornost tím, když bez žalu vzpomínala na své syny a vyprávěla o jejich činech a neštěstí, jako by to byly dávné historické postavy. Prý tím pádem vznikla u některých domněnka, že vlivem stáří a pohrom, jež ji postihly, přišla o rozum. Plútarchos však toto tvrzení vzápětí vyvrací a píše, že člověk z dobrého rodu a s dobrou výchovou sice cítí bolest, ale dokáže se se situací navzdory nepřízní osudu vyrovnat.¹⁰⁶

Životní styl, který Cornelia vedla, byl umožněn hlavně prostředím, ve kterém vyrostla i pozdějším manželstvím, protože byla vždy zajištěna a nemusela nikdy finančně strádat. O Cornelií se píše jako o vzorné matce, kterou chovali v úctě i její současníci. Dokladem toho je, že jí římscí občané nechali po její smrti postavit kovovou sochu s nápisem: Cornelia, Matka Gracchů.¹⁰⁷ K dalším Corneliím ctnostem patřila také skromnost, což bylo v její době považováno za nestandardní. Pro ženy z dobře situovaných rodin bylo zvykem dávat na odiv svůj majetek, nosily drahé šaty či šperky. Když se lidé ptali Cornelií, proč nenosí žádné ozdoby, ukázala na své syny a řekla: „To jsou mé šperky.“ Z této věty se časem

¹⁰⁵ Plut. *Gaius Gracchus* 25 (4).

¹⁰⁶ Plut. *Gaius Gracchus* 39 (18).

¹⁰⁷ Plut. *Gaius Gracchus* 25 (4).

stalo známé latinské rčení.¹⁰⁸ Cornelia byla ve své době výjimečná svou samostatností, zvládala sama péči o rodinu i majetek a přesto, že měla také jistý politický vliv, byla oblíbená. Díky svým ctnostem splňovala ideál římské ženy.

¹⁰⁸ POMEROY 1985, s. 249.

5 Augustus a jeho rodina

Augustova vláda přinesla velkou změnu v pohledu veřejnosti na vládcovu rodinu, tedy na všechny její členy, ženy nevyjímaje. Augustus využil své rodiny k vytvoření jakéhosi ideologického živého obrazu. Snažil se obyvatelům říše prezentovat jako vládce, který garantuje období míru, a svou rodinu předkládal jako jistotu, záruku toho, že období občanských válek může být zapomenuto, a naopak přichází čas blahobytu a klidu.¹⁰⁹

Jedním z hlavních pravidel Augustovy koncepce bylo to, že císařská rodina byla rodinou skutečnou a musela se takto jevit veřejnosti. Soudržnost rodiny pod důstojným a pečujícím otcem a urozenou a plodnou¹¹⁰ matkou garantovala zdraví a prosperitu římských občanů i jejich potomků. Obraz ideální rodiny Augustus prezentoval všemi možnými, dnes bychom řekli, politickými nástroji. Využíval hojně například umění. Rodina byla opěvována v literatuře, podoby členů rodiny, včetně žen i dětí, se razily na mincích. Rodinní příslušníci se stávali patrony budov, na nichž pak byly nápisy s jejich jmény. Rodina se také objevovala během obřadů nebo veřejných oslav. Augustus spojil svůj politický program velmi úzce s prezentací své rodiny a ženy hrály v obou těchto částech významnou roli.¹¹¹

Jak jsem již zmínila, Augustus se snažil představit svou rodinu využívaje výstavbu v Římě. Zasloužil se o přeměnu města po občanských válkách, kdy nechával budovy opravovat a zároveň zbudovat mnoho nových staveb. Přetvořil například *Forum Romanum* nebo nechal obnovit desítky svatyní.¹¹² Mezi stavby, které dal vystavět jménem svých vnuků, manželky a sestry, patřilo například sloupořadí a basilika Gaiova a Luciova nebo Liviino a Octaviino sloupořadí.¹¹³ Po Livii byla také pojmenována rozsáhlá tržnice na Esquilinu.¹¹⁴ Veřejné funkce a Augustův soukromý život se spojovaly i v jeho vlastním domě. Ten stál na Palatinu a poté, co byl Augustus v roce 12 př. n. l. zvolen nejvyšším veleknězem, učinil z části tohoto domu veřejnou budovu, neboť takto měl nejvyšší kněz oficiálně

¹⁰⁹ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 295.

¹¹⁰ Toto měla být jedna z ideálních vlastností manželky po boku prvního muže ve státě. Livia ve skutečnosti neměla s Augustem děti, takže v tomto ohledu se propagace ideálu neshodovala s realitou.

¹¹¹ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 313.

¹¹² ECK 2004, s. 84 – 89.

¹¹³ Suet. Aug. 29.

¹¹⁴ ECK 2004, s. 88.

bydlet. Nechal v domě vybudovat Vestinu svatyni, kde pak Livia převzala funkci Vestálek a střežila posvátný věčný oheň.¹¹⁵

Dalším významným architektonickým zobrazením Augustovy rodiny je oltář Míru Augustova, tedy *Ara pacis Augustae*¹¹⁶. Na něm je mimo jiné zachycena celá Augustova rodina, což bylo zřejmě poprvé v římském umění, které bylo prezentováno na veřejnosti, kdy byly společně s muži vyobrazeny i skutečné smrtelné ženy a děti. Jejich přítomnost neměla pouze poukázat na zbožnost celé rodiny, ale opět na stálost míru, který Augustus přinesl celé říši.¹¹⁷

Legitimitu a bezpečnou budoucnost měly zobrazovat také portréty rodiny na kamejích. Na *Grand Cameé de France*¹¹⁸ můžeme vidět Livii, jak sedí před Tiberiem, a božského Augusta, vznášejícího se nad ostatními členy rodiny. Tato symbolika skrze ženy a stejně tak i syny, znázorňovala právo Augusta na vládu v zemi a opět nebyla opomenuta jeho role mírotvorce. Tato vyobrazení dokládají také vliv žen, které žily na císařském dvoře.¹¹⁹

5.1 Augustus a ženy

Ženy hrály v Augustově životě výraznou roli. Vlastního otce, Gaia Octavia, ztratil, když mu byly čtyři roky; lze tedy soudit, že na jeho výchovu měla velký vliv také jeho matka Atia. Ta měla krom Augusta ještě dvě dcery, Octavii Starší, která se narodila v předchozím manželství Gaia Octavia, a druhou dcerou byla Octavia Mladší.¹²⁰ Je také známo, že již jako jedenáctiletý chlapec pronesl smuteční řeč na pohřbu své babičky Iulie¹²¹.

Augustova matka byla neteří Gaia Iulia Caesara, což významně ovlivnilo budoucí Augustovu kariéru. Caesar později Augusta adoptoval ve své závěti a odkázal mu značnou část svého majetku.¹²² V době, kdy byl Caesar zavražděn, pobýval Augustus v Apollónii u Jónského moře, kde se cvičil jako velitel

¹¹⁵ ECK 2004, s. 85.

¹¹⁶ Viz přílohu číslo 3.

¹¹⁷ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 295.

¹¹⁸ Viz přílohu číslo 5.

¹¹⁹ FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 313.

¹²⁰ Suet. Aug. 4.

¹²¹ Suet. Aug. 8.

¹²² App. Bel. Civ. 2. 143.

Caesarovy jízdy. Když se dozvěděl o smrti svého prastrýce, rozhodoval se jak dále naložit se svým životem. Dostal také dopis z Říma od své matky a jejího manžela, kteří mu oba radili, aby si nedělal klamně naděje a měl na paměti to, co Caesarovi, vítězi nad všemi nepřáteli, způsobili právě jeho nejbližší. Dále mu radili, aby byl velmi opatrný a přijel za nimi zpět do Říma.¹²³ Je jasně vidět, jakou starost o bezpečí svého syna měla jeho matka. Jak píše Suetonius, Augustus se k matce choval vždy s mimořádnou pozorností, a když zemřela (v období, kdy byl poprvé konzulem), uctil její památku největšími poctami.¹²⁴

V sekundární literatuře, kterou používám, se autoři zmiňují ohledně Augustových partnerek pouze o dvou z nich. A to o jeho druhé ženě Scribonii, se kterou žil v manželství pouze krátce, ale která mu jako jediná porodila potomka, dceru Iulii. Druhou ze zmiňovaných je Augustova celoživotní partnerka, jeho třetí žena Livia, o které také samostatně píší v jedné z dalších kapitol. Od Suetonia se naopak dozvíme, že Augustus byl zasnouben již ve velmi mladém věku s dcerou Publia Servilia Isaurika. Ovšem poté, co se usmířil s Markem Antoniem,¹²⁵ zasnoubení zrušil a vzal si za manželku Antoniovu chráněnkou Clodii, která byla podle Suetonia tak mladá, že ještě neměla věk na vdávání. Zanedlouho se však nechal Augustus rychle rozvést, a to údajně kvůli hádkám se svou tchýní Fulvií.¹²⁶

Poté se v roce 40 př. n. l. Augustus oženil se Scribonií, ale jejich manželství trvalo pouze o něco déle než jeden rok. Scribonia měla za sebou již dvě manželství a z jednoho měla dokonce děti. Přestože se Augustovi narodila z tohoto manželství dcera, prý „zhnusen zvráceností mravů manželky“, nechal se opět rozvést. Důvody, které ho k tomu vedly, byly jak politické,¹²⁷ tak zřejmě i osobní, protože již 17. ledna 38 př. n. l. se oženil s Livií Drusillou¹²⁸. Livia byla v době, kdy se s Augustem poznali, nejen vdaná, ale v době svatby s Augustem dokonce podruhé těhotná. Z prvního manželství měla syna Tiberia a jejím druhým synem, který se narodil po svatbě s Augustem, byl Drusus.¹²⁹

¹²³ App. Bel. Civ. 3. 9.; App. Bel. Civ. 3. 10.

¹²⁴ Suet. Aug. 61.

¹²⁵ Více viz podkapitulu *Ženy a politika* a také podkapitulu *Octavia*.

¹²⁶ Suet. Aug. 62.

¹²⁷ Více viz podkapitulu *Ženy a politika*.

¹²⁸ Portrét viz přílohu č. 4.

¹²⁹ Suet. Aug. 62.

Livia však s Augustem žádné vlastní děti neměla, přestože si je oba přáli, hlavně Augustus, který jistě toužil po synovi jako následníkovi a dědici. Všechny pokusy o dítě skončily v Liviině případě potratem.¹³⁰ Zřejmě také proto o to více pozornosti věnoval Augustus svým vnukům Gaiovi a Luciovi, kteří byli syny jeho dcery Iulie a jejího druhé manžela Marka Agrippy. Oba vnuky adoptoval a již odmala je zasvěcoval do státních služeb. Měl také dvě vnučky, Iulii a Agrippinu Starší. Podle Suetonia vychovával jak svou dceru, tak i vnučky velmi přísně. Zakazoval jim mluvit nebo dělat cokoli, co by se nelíbilo na veřejnosti a co by mohlo být zaznamenáno v acta diurna. Zabraňoval jim také stýkat se s vnějším světem. Na to dbal tak přísně, že jednomu urozenému muži v dopise vytkl, že se zachoval velmi neskromně, když si dovolil navštívit jeho dceru¹³¹.

Ženy, které jsem představila v přecházejících odstavcích byly všechny významnými osobnostmi. Manželka Livia, sestra Octavia (Starší), dcera Iulia a jejich děti žily společně na Augustově císařském dvoře. Snažily se uplatnit svůj vliv a získat si pro sebe jistou autonomii. Často využívaly svého postavení ve svůj prospěch, nejvíce se v této souvislosti mluví o Augustově ženě Livii.¹³² Na druhou stranu byly ženy využívány jako součást politických dohod, a to především přes sňatkovou politiku.

5.2 Ženy a politika

Sňatky sloužily v Augustově době zcela běžně k finančnímu zajištění rodin nebo byly součástí mírových smluv jako jejich částečná garance. Na sňatek se nepohlíželo jako na doživotní závazek. Jednoduše řečeno, bylo-li potřeba, nechali se muži i ženy rozvést v případě, že si měli vzít někoho jiného. Často tak se dělo hlavně v politickém zájmu.¹³³ Ve vyšší společnosti nebyly zasnuby, sňatky či rozvody brány jako citová záležitost. Především zde šlo o výsledky politických jednání a transakcí. Čím více dětí bylo v rodině, tím více mohlo být uzavřeno

¹³⁰ Suet. Aug. 63.

¹³¹ Suet. Aug. 64.

¹³² FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994, s. 308.

¹³³ POMEROY 1985, s. 232.

sňatků, a tak docházelo k provázání s jinými rody a navázání styků s co nejširším okruhem společnosti.¹³⁴

Podle Sarah B. Pomeroy byl v Římě malý počet panen, což dokazuje skutečnost, že většina žen byla alespoň jednou provdána, většina dívek se poprvé vdávala mezi 12 – 15 lety. Důvodem, proč se dívky vdávaly tak mladé, bylo také to, že se jejich rodiny nechtěly vzdát výhod, které jim umožnilo propojení s dalšími rody. Za vlády Augusta byli rodiče nuceni provdávat své dcery brzy Augustovou rodinnou politikou. Ženy z vysokých společenských vrstev neměly problém v tom najít si partnera. Uvážíme-li, že počet mužů byl vyšší, pak nastávaly i situace, kdy byli muži z vyšších vrstev nuceni brát si níže postavené ženy. Naopak někteří muži se snažili vybudovat kariéru díky sňatkům se zchudlými příslušnicemi aristokracie.¹³⁵ Augustus uzavřel také mnoho politických sňatků, ať už sám nebo podle svých politických zájmů provdal některou ze svých příbuzných.

V roce 44 př. n. l., po smrti Gaia Iulia Caesara, se Augustus odebral do Říma, kde se snažil domoci svých práv, které mu plynuly z Caesarovy závěti. V Římě se setkal s Markem Antoniem, který Augustovy nároky nechtěl brát na vědomí.¹³⁶ Postupně se z obou ambiciózních mužů stali nepřátelé a rivalové. Jejich spory vyvrcholily bitvou u Mutiny (43 př. n. l.), kde byl Antonius poražen.¹³⁷ Oba sbíraly další posily a snažili se pojistit své pozice. Nakonec vše vyústilo ve společné jednání, které proběhlo v říjnu roku 43 př. n. l., kdy se sešli ještě s Lepidem.¹³⁸ Dohodli se na uzavření míru a uspořádání budoucí podoby státu. Podle Plútarcha je poté obklopili jejich vojáci a žádali, aby si Augustus vzal Clodii, dceru Antoniovy ženy Fulvie z prvního manželství. Mírová smlouva byla tedy pojištěna i tímto sňatkem.

Jak jsem již poznamenala v předchozí podkapitole, toto manželství trvalo jen velmi krátkou dobu. Jedním z důvodů podle Suetonia byly prý neshody, které měl Augustus se svou tchýní. Podle toho, co o Fulvii píše jak Plútarchos tak Appianos, je docela snadné tomuto tvrzení uvěřit. Fulvia, třetí manželka Marka Antonia, byla velmi ctižádostivá žena. Nezajímala se ani tak o péči o dům a starosti, které běžně příslušely ženám, ale toužila mít moc nad mužem, který sám byl

¹³⁴ POMEROY 1985, s. 238.

¹³⁵ POMEROY 1985, s. 250 – 251.

¹³⁶ App. Bel. Civ. 3. 21.; Plut. *Antonius* 16.

¹³⁷ App. Bel. Civ. 3. 71.; Plut. *Antonius* 19.

¹³⁸ App. Bel. Civ. 4. 2.

úspěšný a měl právo rozhodovat nad ostatními.¹³⁹ Poté co zůstal Antonius u Kleopatry v Egyptě, spojila se s Antoniovým bratrem Luciem a pomáhala mu ve válečném tažení proti Augustovi. Sama prý údajně vyvolala tuto válku naváděním Antoniova bratra k nepřátelství proti Augustovi. Vedla ji k tomu hlavně žárlivost. Prý dostala radu, že se Antonius vrátí zpátky, začne-li v Itálii válka.¹⁴⁰ Ovšem válka v Perusii (dnešní Perugia) dopadla v neprospěch Fulvie a jejích plánů, a tak musela spolu i s dětmi prchnout do Brundisia (dnešní Brindisi),¹⁴¹ kde nastoupila na loď a jela naproti Antoniovi do Sikyónu. Poté ale onemocněla a nakonec následkem nemoci zemřela. Její smrt ulehčila Augustovi následující politická jednání. Ztratil protivníka v podobě velmi energické ženy, která by ho opět v budoucnu mohla ohrožovat.¹⁴²

Přestože si tzv. triumvirové rozdělili sféry vlivu, západní Středomoří ovládal Sextus Pompeius, jež měl k dispozici velké loďstvo. Aby si Augustus pojistil svou mocenskou pozici a neznepřátelil si Pompeia, uzavřel další politický sňatek, a to se Scribonií, dcerou Scribonia Libona, který byl přívržencem a tchánem Sexta Pompeia.¹⁴³ Po tomto sňatku urovnal Augustus také své vztahy s Antoniem, které se zhoršily během války s Antoniovým bratrem a manželkou. Uzavřeli dohodu v Brundisiu a na znamení obnoveného přátelství dojednali uzavření manželství mezi Antoniem a Augustovou sestrou Octavií.¹⁴⁴ Po rozvodu se Scribonií si Augustus vzal Livií a tím posílil své vazby na aristokracii, protože Livia pocházela ze starého patricijského rodu. Ale tento sňatek, ač byl pro něj výhodný i z politického hlediska, si Augustus prosadil kvůli vášnivému citu, který k Livií choval.¹⁴⁵

Pro své politické cíle se snažil Augustus využít nejvíce své jediné dcery Iulie. Celkem jí za její život určil tři manžely. Prvním byl Claudius Marcellus, syn Augustovy sestry Octavie.¹⁴⁶ Snad i proto se těšil u Augusta velké oblibě. Ten ho prosazoval do různých úřadů, dokonce mu dal právo ucházet se o konzulát o deset let dříve, než bylo dáno zákonem.¹⁴⁷ Po jeho náhlé smrti provdal Augustus Iulii za

¹³⁹ Plut. *Antonius*. 10.

¹⁴⁰ App. Bel. Civ. 5. 19.

¹⁴¹ App. Bel. Civ. 5. 50.

¹⁴² App. Bel. Civ. 5. 59.

¹⁴³ ECK 2004, s. 20.

¹⁴⁴ App. Bel. Civ. 5. 64.; Plut. *Antonius* 31.

¹⁴⁵ ECK 2004, s. 22 – 23.

¹⁴⁶ Suet. Aug. 63.

¹⁴⁷ ECK 2004, s. 49.

jednoho ze svých nejbližších přátel, Marka Agrippu. I přesto, že byl Agrippa ženatý a měl děti, podařilo se Augustovi tento sňatek prosadit. Agrippa měl s Iulií tři syny. V nich viděl Augustus své budoucí nástupce a tak k nim také přistupoval. Tímto postojem si zajistil klid v rodině a nedocházelo ke sporům mezi ním a jeho zetěm, který měl sám dostatek pravomocí.¹⁴⁸ V roce 12 př. n. l. však zemřel i druhý Iuliin manžel a Augustus se nakonec rozhodl provdat ji za Tiberia, syna Livie. Donutil ho opustit manželku Agrippinu, i když byla těhotná a Tiberius ji měl rád.¹⁴⁹ Podle toho, co píše Suetonius, se Tiberius s Iulií oženit nechtěl, protože si byl vědom jejich špatných mravů, i toho, že se mu podbízela ještě za života svého předchozího manžela. Rozhodnutí Augusta pro tento sňatek se ukázalo jako velmi nešťastné. Oba manželé se časem úplně odloučili,¹⁵⁰ a ač se Augustus snažil jít ve všem veřejnosti příkladem, musel svou dceru poslat do vyhnanství kvůli jejímu volnému milostnému životu.¹⁵¹

Další dvě podkapitoly se týkají žen, jež byly Augustovi krom jeho dcery nejbližší, a to Livie a Octavie.

5.3 Livia

Livia Drusilla se narodila roku 58 př. n. l.¹⁵² Pocházela z významného patricijského rodu Claudiů, který měl velmi bohatou historii. Mnoho členů tohoto rodu získalo přední pozice ve vedení státu. Průběhem doby dosáhli například dvaceti osmi konzulátů, sedmi censorských úřadů, šesti triumfů a dvou ovací. Jak píše Suetonius, až na jednu výjimku, byli všichni Claudiové šlechtici a vždy zdůrazňovali důstojnost a moc patricijů. Římským lidem opovrhovali natolik, že se nikdo z nich, i když měl přijít o hlavu, nesnížil k tomu, aby předstoupil před lid ve smutečním šatě a prosil o milost.¹⁵³

Livia byla dcerou Appia Pulchra, který byl adoptován Liviem Drusem a tím pádem byl její původ spjat i s rodinou Liviů. Jejím prvním manželem se stal její

¹⁴⁸ ECK 2004, s. 92.

¹⁴⁹ Suet. Aug. 62.

¹⁵⁰ Suet. Tib. 7.

¹⁵¹ Suet. Aug. 65.; Suet. Tib. 11.

¹⁵² Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Livia Drusilla.

¹⁵³ Suet. Tib. 1. ; Suet. Tib. 2.

bratranec, Tiberius Nero.¹⁵⁴ Ten byl za Caesarovy vlády kvestorem a za alexandrijské války byl velitelem loďstva a významně přispěl k vítězství. Za své zásluhy byl dosazen na místo nejvyššího velekněze a poslán do Galie, aby tam zakládal kolonie. Liviino manželství s Tiberiem bylo plné zvrátů. Kvůli jeho politickým postojům, musela s manželem absolvovat život na útěku. Tiberius byl zastáncem republiky, stejně jako Liviin otec. Ten byl po Caesarově smrti zapsán na seznamu proskribovaných osob a nakonec pro své přesvědčení, po porážce u Filipp, spáchal sebevraždu.¹⁵⁵ Tiberius se také netajil svými politickými názory a po zavraždění Caesara navrhoval udělit Caesarovým vrahům odměny. Zastával úřad praetora a po roztržce mezi triumviry podržel odznaky své hodnosti přes zákonnou lhůtu. Poté i se svou rodinou uprchl, aby unikl Augustovým proskripcím. Nejprve se rodina dostala do Perusie. Postupem času museli utéci do Neapole a nakonec se zkusili uchýlit na Sicílii. Ovšem Tiberiovi se nedostalo slyšení od Sexta Pompeia, a tak byl tento pokus neúspěšný. Až po sjednání míru se opět mohli vrátit do Říma.

Na útěku Tiberia doprovázela Livia společně s jejich prvorozeným synem. Podle Suetonia je malý Tiberius málem dvakrát prozradil svým pláčem. Při jednom nočním přesunu se matka i syn ocitli v nebezpečí života. V lese, přes který utíkali, začalo hořet a celá družina byla tak blízko ohně, že Livii ohořely zčásti šaty a vlasy.¹⁵⁶

Při návratu do Říma byla Livia podruhé těhotná. Přes daný stav věci navázala milostný vztah s Augustem. Suetonius uvádí, že na Augustovu žádost mu Tiberius Nero manželku podstoupil. Přestože sňatek s těhotnou ženou nebyl běžný, Augustovi se podařilo vyžádat si u pontifiků zvláštní povolení a v šestém měsíci těhotenství se s Livií oženil. Po narození Drusa ho Augustus poslal k jeho vlastnímu otci se vzkazem, že mu vrací jeho syna, kterého porodila Livia. Tiberius Nero krátce na to zemřel a zanechal oba syny v Augustově poručenství.¹⁵⁷

Livia žila s Augustem v manželství od roku 38 př. n. l. až do jeho smrti v roce 14 n. l. Po celou dobu mu byla věrnou ženou a je známo, že Augustus si jí velmi vážil a radil se s ní o rodinných i politických problémech. Na druhou stranu nebylo tajemstvím, že Augustus měl během společného soužití spoustu milenek.

¹⁵⁴ Suet. Tib. 3.

¹⁵⁵ Cass. Dio 48. 44.

¹⁵⁶ Suet. Tib. 6.

¹⁵⁷ Cass. Dio 48. 44.

Příležitosti k nevěře vyhledával pomocí přátel, kdy mu nevadilo svést i jinou vdanou ženu.¹⁵⁸ Mladé dívky prý pro něj byly sháněny ze všech stran, podle Suetonia mu v této věci dokonce pomáhala i samotná Livia.¹⁵⁹

Livia se o Augusta pečlivě starala a plnila všechny manželské povinnosti. Augustus si v domácnosti nepotrpěl na přepych a téměř výhradně nosil jen domácí šaty. Ty pro něj šila i Livia.¹⁶⁰ Císařská rodina často pořádala hostiny,¹⁶¹ a tak se dá předpokládat, že Livia se dobře vyznala i v roli hostitelky domu.

Augustus se s ní mimo jiné radil o rodinných záležitostech. Z dopisů, jejichž části uvádí Suetonius, se dá vyčíst, že pro Augusta byl její názor velmi důležitý. Nездěljuje jí v nich, jak se rozhoduje on sám, ale záměrně píše v množném čísle, kdy ji běžně zahrnuje do svých úvah. Například v jednom z dopisů píše: „. . . *Oba se shodujeme v názoru, že se jednou musíme rozhodnout, jaký záměr s ním máme sledovat. . .*“ V zásadě ji oslovuje „má Livie“, což také vyjadřuje, že ke své ženě choval velmi vřelý vztah.¹⁶² Co se týče ústního projevu, Augustus se snažil vyhnout situaci, kdy by mohl na něco zapomenout. Časem si navykl všechny zásadní projevy číst a to i před Livií, když spolu rozmlouvali o důležitých tématech.¹⁶³

Podle Tacita, který vznáší proti Livii celou řadu závažných obvinění,¹⁶⁴ bychom mohli říci, že Livia byla tou, která stála v pozadí všech důležitých událostí na císařském dvoře. Pokud bychom věřili všem spiknutím, o kterých Tacitus v souvislosti s Livií píše, mohli bychom se domnívat, že byl Augustus vůči své ženě zcela slepý a ve všem jí až příliš důvěřoval. Je jisté, že Livia v rámci rodiny vždy upřednostňovala své syny, především Tiberia. A snažila se mu všemožně pomoci v budování jeho politické kariéry. Ale předpokládám, že pokud by měla podíl na smrti Augustova milovaného vnuka Gaia,¹⁶⁵ nepodařilo by se jí to utajit. Pak by měl její životní příběh, alespoň podle mého názoru, zcela jiný konec. Jelikož Augustus počítal se svými vnuky jako s budoucími nástupci, měla by pro takový čin z politického hlediska jistě důvod. Na druhou stranu musela určitě vědět, co by tím případně riskovala. Tacitus dává vůči Livii jasně najevo své nesympatie a jeho

¹⁵⁸ Suet. Aug. 69.

¹⁵⁹ Suet. Aug. 71.

¹⁶⁰ Suet. Aug. 73.

¹⁶¹ Suet. Aug. 74.

¹⁶² Suet. Aug. 4.

¹⁶³ Suet. Aug. 84.

¹⁶⁴ Více viz níže.

¹⁶⁵ Tac. Ann. 1. 3.

závěry nejsou podloženy žádnými důkazy, takže tu jde především o autorův záměr co nejvíce Augusta a jeho rodinu očernit v očích svých čtenářů.

Je ovšem pravdou, že Livia často uplatňovala svůj vliv, který měla na Augusta, v Tiberiově zájmu. Tiberius zdědil po matce zčásti i její ctižádostivost. Ale když oba Augustovy vnuci dosáhli dospělosti, je pravděpodobné, že se rozhodl jim ustoupit a přes protesty matky si prosadil svou a odjel do ústraní na Rhodos. Přesnou příčinu jeho rozhodnutí však neznáme. Je možné, že chtěl odjet i kvůli neshodám s manželkou Iulií, anebo cítil, že si potřebuje od života na císařském dvoře odpočinout. Jisté je, že Livia byla zásadně proti¹⁶⁶ a později se postarala, aby mohl alespoň vystupovat v roli Augustova legáta. Chtěla tím předejít veřejné ostudě.¹⁶⁷ Předpokládám, že chtěla zabránit dojmu, že se Tiberius zřekl své rodiny.

Tiberius se do Říma vrátil až po osmi letech pobytu na ostrově a za tři roky na to náhle zemřeli oba Augustovy vnuci Gaius a Lucius. Nastalé situace zřejmě využila Livia ve svůj prospěch a údajně uprosila Augusta, aby Tiberia adoptoval a tím se stal jeho nástupcem.¹⁶⁸ Uvážíme-li všechny okolnosti, zdá se to být celkem logický krok. Augustus okolo sebe, kromě jediného vnuka Agrippa Postumy, neměl žádného přímého mužského potomka. Agrippu také adoptoval, ale brzy se ho zřekl kvůli nemravnému chování a poslal ho stejně jako jeho matku Iulii do vyhnanství.¹⁶⁹ Podle Tacita měla na toto rozhodnutí velký vliv i Livia. Ta, aby se zbavila poslední překážky na Tiberiově cestě k moci, utvrzovala Augusta v tom, jakého nespořádaného má vnuka.¹⁷⁰

Tiberius se časem stal Augustovým spoluvládce a bylo jisté, že po něm nastoupí na místo prvního muže v římské říši. Augustus zemřel ve svých 77 letech, kdy skončil v náručí své ženy a právě jí podle Suetonia věnoval i svá poslední slova: „Livie, žij ve vzpomínce na naše manželství a buď zdráva.“¹⁷¹ I toto dokládá, jak moc rád měl svou ženu. Spolu s Tiberiem byli jako dědici prvního stupně, Tiberius ze dvou třetin a Livia z třetiny, ustanoveni v Augustově závěti. Oba také měli podle Augustova přání nést jeho jméno.¹⁷²

¹⁶⁶ Suet. Tib. 10.

¹⁶⁷ Suet. Tib. 12.

¹⁶⁸ Suet. Tib. 21.

¹⁶⁹ Suet. Aug. 65.

¹⁷⁰ Tac. Ann. 1. 3.

¹⁷¹ Suet. Aug. 99.

¹⁷² Suet. Aug. 101.

V dnešní době již nezjistíme, kterého ze svých dvou synů měla Livia raději. Faktem však zůstává, že po smrti mladšího syna Drusa se veškerá její očekávání upnula k Tiberiovi. Poté, co se konečně naplnilo její celoživotní úsilí a Tiberius se stal prvním mužem Říma, nepřišel patřičný vděk. Tiberius matce každým svým činem dával najevo, že nyní je vládcem pouze a jedině on sám a již se nebude řídit jejími radami, které doposud využíval. Podle Suetonia si Tiberius stěžoval, že si Livia činí nárok na stejný podíl vladařské moci a proto se začal vyhýbat vzájemným setkáním. Také nestrpěl, aby byla Livia nazvána „matkou vlasti“, a ani aby jí byla veřejně udělena nějaká význačná pocta.¹⁷³ V posledních letech Liviina života došlo dokonce k úplnému odcizení z Tiberiovy strany. Jak uvádí Suetonius, za celá tři léta, kdy ještě Livia žila v Římě v Tiberiově nepřítomnosti, spatřil ji jen na jediný den. I v době, kdy byla nemocná, nepřijel ji ani navštívit. Když umírala, vzbuzoval naději, že se dostaví, ale nepřišel. Takže po dlouhých průtazích musela být její mrtvola pohřbena v hlubokém rozkladu. Rovněž její poslední vůli prohlásil Tiberius za neplatnou a ke všem jejím přátelům a důvěrným známým se choval hrubě až krutě.¹⁷⁴

5.4 Octavia

Augustus měl dvě sestry – Octavii Starší a Octavii Mladší, všichni tři měli společného otce Gaia Octavia, který se postupně z jezdeckého stavu vypracoval a dostal se do římského senátu. Jako propraetor spravoval Makedonii a ve starosti o tuto provincii byl velmi úspěšný. Porazil Bessy a Thráky, ale během návratu z Makedonie do Říma, kdy se díky svým vítězstvím chtěl ucházet o konzulát, náhle zemřel. Rodinu nenechal nezajištěnu jelikož, jak píše Suetonius, vlastnil velké jmění. Gaius Octavius byl dvakrát ženatý, z prvního manželství s Ancharií měl Octavii Starší a v druhém s Atií se mu narodila Octavia Mladší.¹⁷⁵ Tyto dvě sestry si ovšem zaměňují jak antičtí, tak novodobí autoři. Otázkou je, která z nich je tou,

¹⁷³ Suet. Tib. 50.

¹⁷⁴ Sut. Tib. 51.

¹⁷⁵ Suet. Aug. 3.; Suet. Aug. 4.

jež Augustus provdal za Marka Antonia a která později žila s Augustem na císařském dvoře.¹⁷⁶

O jejím dětství nemáme žádné podrobnější zprávy. Její matka Atia ji vychovala společně se svým druhým manželem Marciem Philippem, který byl také římským konzulem.¹⁷⁷ Jako prvního manžela jí rodiče vybrali Gaia Claudia Marcella,¹⁷⁸ který pocházel z významného a vlivného rodu. Jeho předkem byl Marcus Cladius Marcellus¹⁷⁹, římský konzul, který bojoval spolu se Scipionem Africanem za druhé punské války. V tomto manželství se narodili dvě dcery a syn, který, jak bylo zvykem, dostal jméno po svém otci. Marcellus se oženil s Augustovou dcerou Iulií, ovšem manželství bylo k velkému Augustovu zklamání velice krátké, protože Marcellus zemřel velmi mladý. Jednu ze svých dcer provdala Octavia za Marka Agrippu. A byla to právě Augustova neteř, kterou musel on sám uprosit, aby se vzdala svého manželství ve prospěch své sestřenice Iulie, která si Agrippu poté vzala¹⁸⁰.

V roce 40 př. n. l. Octavia ovdověla a její bratr ihned využil této situace. Po vyhrané válce v Perusii došlo k politickým jednáním v Brundisiu, kdy vyjednaváči navrhli, aby dal Augustus Antoniovi za manželku právě Octavii. Augustus s tímto návrhem ihned souhlasil. Antonius byl tou dobou už také vdovec, když nedávno zemřela jeho třetí žena Fulvia. Po jednáních se všichni odebrali do Říma, kde se vzápětí konala svatba.¹⁸¹ Podle zákona se muselo počkat deset měsíců po úmrtí manžela, než mohl být uzavřen nový sňatek, ale senát udělil tomuto manželství výjimku.¹⁸²

Od této chvíle začala Octavia zasahovat aktivně do politiky a stala se prostředníkem mezi svým bratrem a manželem. Stát mezi těmito dvěma muži byl podle všeho nelehký úkol. Antonius se odjakživa podle různých zpráv Augustovi doslova vysmíval, svým způsobem Augustem také opovrhoval, když mu například

¹⁷⁶ Touto problematikou se detailně zabírá článek Mary White Winter. Autorka vychází z původních pramenů a cituje přesné pasáže antických autorů, které by nám mohly napomoci, při řešení této otázky. Na základě důkazů, které nashromáždila se v závěru kloní spíše k Octavii Mladší. (SINGER, M. W. *The problem of Octavia Minor and Octavia Maior*. In *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 79, 1948. s. 268 – 274).

¹⁷⁷ Suet. Aug. 8.

¹⁷⁸ Plut. *Antonius* 31.

¹⁷⁹ Srv. *Encyklopedie Antiky*, 1973, s.v. Marcellus.

¹⁸⁰ Suet. Aug. 63.

¹⁸¹ App. Bel. Civ. 5. 64.; App. Bel. Civ. 5. 66.

¹⁸² Plut. *Antonius* 31.

vytýkal jeho původ z otcovy i matčiny strany. Prohlásil dokonce, že Augustův praděd byl propuštěnec.¹⁸³ Od osudného setkání v Římě, po smrti Caesara, se z nich stali celoživotní rivalové. Vypráví se, že kdykoli v žertu losovali nebo hráli v kostky, Antonius prohrál, stejně tak Antoniovi kohouti, když zápasili s Augustovými kohouty.¹⁸⁴

Octavia projevovala vůči svému muži loajalitu a stála vždy na jeho straně. Můžeme předpokládat, že ho také velmi milovala. Plútarchos píše, že Antonius byl velmi pohledný, popisuje ho jako muže, ze kterého vyzařovala důstojnost a mužnost jako na Heraklových malbách.¹⁸⁵ Když byli manželé v Římě, pobývali v Antoniově domě, který dříve patřil Pompeiu Velikému,¹⁸⁶ otci Sexta Pompeia. Octavia s Antoniem také cestovala. Při přípravách na válku proti Parthům, strávili zimu

v Athénách. Antonius žil jako každý soukromý občan, a nikoli jako vrchní velitel vojska. U dveří do domu si nenechal postavit stráž a z domu vycházel bez velitelských odznaků. Manželé žili podle řeckého způsobu, kdy tak například stolovali a společně se pak účastnili veřejných slavností. V soukromí se prý Antonius často vrhal Octavii do náručí. Appianos tvrdí, že prý proto, že k ženám vzplál rychle láskou.¹⁸⁷ Atéňané si Octavii velmi oblíbili a ve městě se jí také dostalo různých poct.¹⁸⁸

Po Augustově neúspěšné námořní bitvě proti Sextu Pompeiovi odplul Antonius s třemi sty loděmi z Athén do Tarentu, aby poskytl Augustovi slíbenou pomoc. Mezi oběma muži bylo opětovné napětí. Antonius s tažením proti Pompeiovi nesouhlasil, a když přijel do Itálie a chtěl lodě vyměnit za vojáky, které si podle dohod mohli oba odvádět z Itálie, potřeboval k tomu Augustovu pomoc, protože Itálii ovládal Augustus. Octavie tudíž odplula za svým bratrem a společně s Maecenatem a Agrippou prosila Augusta, aby nedošlo k dalšímu konfliktu. Augustus prohlásil, že v boji proti Pompeiovi byl ponechán osudu, ale i v této chvíli se Octavia zastala svého manžela a podařilo se jí nakonec Augusta obměkčit. Augustus se tedy rozhodl pro osobní setkání s Antoniem a vzájemně se pak hostili. V závěru došlo i k úmluvě, podle které dal Antonius Augustovi sto dvacet lodí a na

¹⁸³ Suet. Aug. 2.

¹⁸⁴ Plut. *Antonius* 33.

¹⁸⁵ Plut. *Antonius* 4.

¹⁸⁶ Plut. *Antonius* 21.

¹⁸⁷ App. Bel. Civ. 5. 76.

¹⁸⁸ Plut. *Antonius* 57.

oplátku za ně dostal dvacet tisíc těžkooděnců. Octavia si kromě toho, co bylo smluveno, vyžádala pro bratra deset rychlých člunů a Augustus se jí odvděčil tisícem vybraných mužů tělesné stráže. Antonius poté odjel za svými zájmy do Sýrie, tentokrát však nevezal Octavii s sebou, ale zanechal ji u Augusta, hlavně proto, že se jim narodila dcera.¹⁸⁹

V Sýrii se Antonius znovu po delší době setkal s Kleopatrou, královnou Egypta. Než se oženil s Octavií, udržoval s Kleopatrou milostný poměr, což nebylo žádným tajemstvím. Když Antonius navštěvoval provincie, poté co spolu s Augustem porazili Caesarovi vrahy Cassia a Bruta, tak během návštěvy v Kilikii, nechal poslat pro Kleopatru. Vyčetl jí, že se neúčastnila akcí, když se měla pomstít Caesarova smrt. Toto jejich setkání bylo doslova osudové. Kleopatra spoléhající na svou krásu a ducha doufala, že si Antonia podmaní stejně jako před tím Caesara. Antonius byl ohromen jejím vzhledem i moudrostí a vášnivě se do Kleopatry zamiloval. Oba se začali vzájemně zvat a hostit a Antonius Kleopatře ve všem vyhověl, dokonce najal na Kleopatřino přání vrahy a nechal zabít její vlastní sestru. Nakonec Antonius následoval Kleopatru do Alexandrie, kde s ní prožil celou zimu, až do doby zmíněné Perusijské války, kterou vyvolala jeho žena Fulvia.¹⁹⁰

Z historie víme, že Antonius na čas, který pobyl u Kleopatry, nikdy nezapomněl a při jejich dalším setkání opět projevil, jak velkou náklonnost k ní chová. Po jejím příjezdu do Sýrie jí jako projev lásky daroval celou Foinikii a také uznal za vlastní dvojčata, která mu porodila Kleopatru. Tyto projevy vůči Kleopatře byly ale Římané považovali za urážku.¹⁹¹

Poté začal válku s Parthy, ve které utrpěl drtivou porážku. Antonius věděl, že potřebuje silného spojence, který by mu pomohl získat zdroje na obnovu vojska. Této situace využil Augustus a dovolil, aby Octavia odplula za Antoniem. Když dorazila do Atén, dostala od manžela dopis, ve kterém jí nařizoval, aby zůstala tam kde je. Přestože se jí jeho postoj jistě dotkl, odepsala mu a ptala se ho, kam mu má nechat poslat vše, co mu veze. Přivezla mu vojenské oblečení, dobytek, peníze a jiné dary pro jeho velitele. Navíc s sebou měla od Augusta dva tisíce vojáků opatřených novou výzbrojí. Celá Octaviina výprava se měla stát záminkou k válce

¹⁸⁹ App. Bel. Civ. 5. 93.; App. Bel. Civ. 5. 94.; App. Bel. Civ. 5. 95.; Plut. *Antonius* 35.

¹⁹⁰ App. Bel. Civ. 5. 9.; App. Bel. Civ. 5. 11.; Plut. *Antonius* 25.; Plut. *Antonius* 26.; Plut. *Antonius* 27. Plut. *Antonius* 28.

¹⁹¹ Plut. *Antonius* 36.

mezi Augustem a Antoniem. Antonius nakonec Octavii odmítl a přijal pomoc od Kleopatry. Důvodů pro jeho rozhodnutí bylo jistě více, ze strategického hlediska pro něj bylo výhodnější přiklonit se ke Kleopatře, která ho mohla mnohem lépe zabezpečit než Augustus. A druhým důvodem byla, alespoň podle antických autorů, láska, kterou choval k egyptské královně.¹⁹²

Octavie byla tedy nucena vrátit se zpět do Říma, kde už na ni čekal Augustus, který ji vyzval, aby se odstěhovala z Antoniova domu. To ale Octavia odmítla a naopak bratra prosila, aby s Antoniem nezačal válčit. Stále se chovala, jako by ji Antonius svým jednáním neurazil, pečovala o Antoniův dům i jeho děti, dokonce i ty, které měl z předchozího manželství s Fulvií. Přijímala i Antoniovy přátele, kteří byli posíláni do Říma kvůli převzetí úřadů anebo za nějakým jednáním. Tím, aniž by chtěla, Antoniovi uškodila v očích veřejnosti, protože ho Římané začali nenávidět za to, že ubližuje takto ctnostné ženě.¹⁹³

Augustus se snažil celkový Antoniův obraz v očích Římanů co nejvíce poškodit. Jeho snahy vyvrcholily poté, co Antonius poslal do Říma posly, kteří měli vypudit Octavii z jeho domu. Toho také Augustus využil jako záminky pro rozpoutání následných opatření, která měla směřovat k válečnému konfliktu. Augustus zjistil, že Antonius zahrnul Kleopatru do své závěti. Sám šel údajně do domu Vestálek, kde si závěť vzal a po jejím pročtení ji zveřejnil v senátu. Podle závěti uvedl Antonius mezi svými dědici i děti, které měl s Kleopatrou, a ty měly později vládnout nad územím, které bylo majetkem Říma. Navíc si přál být s náležitými poctami pohřben v Egyptě. Antoniovi poté senát odejmul moc a Augustus se rozhodl vyhlásit válku, nikoli však Antoniovi, ale samotné Kleopatře.¹⁹⁴

Augustus mohl vyhlášení války ospravedlnit jako pomstu za urážku sestry, ke které se Antonius choval velmi neuctivě a dovolil si s ní rozvést.¹⁹⁵ Navíc válka byla vedena nikoli proti občanu Říma, Antoniovi, nýbrž proti cizince Kleopatře, což mělo jistě budit dojem, že nejde o občanský spor. Antonius s Kleopatrou byli poraženi v námořní bitvě u Aktia¹⁹⁶ a o konci jejich životů se velmi dopodrobna

¹⁹² Plut. *Antonius* 53.

¹⁹³ Plut. *Antonius* 54.

¹⁹⁴ Plut. *Antonius* 57.; Plut. *Antonius* 58.; Plut. *Antonius* 60.; Suet. Aug. 17.

¹⁹⁵ Antonius se s Octavií rozvedl v roce 32 př. n. l. (Srv. *Der Neue Pauly* : *Enzyklopädie der Antike*. s.v. Octavia)

¹⁹⁶ Suet. Aug. 17.

rozepisuje Plútarchos. Ten nám také podává svědectví o životě, který vedla Octavie po konci všech těchto událostí.

I dnes je s podivem, jak se Octavia zachovala po Antoniově smrti. Postarala se o všechny jeho potomky, včetně dětí, které měl s Kleopatrou. Uvážíme-li, že jí byl Antonius s touto ženou nevěrný a veřejně Octavii zostudil, bylo její počínání obdivuhodné. Jediný, kdo byl na Augustův rozkaz popraven, byl Antoniův syn Antyllos. Ostatní děti byly hlavně díky Octavii velmi dobře zaopatřeny a všechny dobře provdala nebo oženila. Po rozvodu své dcery Marcellly (byla nucena se rozvést, aby byl její muž Agrippa volný a mohl si vzít Iulii) ji znovu provdala za Iulla Antonia, syna Antonia a Fulvie. Dalším významným dynastickým sňatek byl sňatek mezi dcerou Octavie a Antonia Antoniou Mladší a Drusem, synem Livie. Ti pak měli děti Germanika a Claudia, který se stal po Tiberiovi a Caligulovi také římským císařem.

Octavia měla okolo sebe početnou rodinu a přeci se dozvídáme, že po náhlé smrti jejího prvorozeného syna Marcella už nikdy nesundala smuteční šat a nepřestala pro syna truchlit. Z lidského hlediska je její smutek pochopitelný, na druhou stranu Seneca uvádí, že se Octavia nedala ve svém zármutku ničím utěšit. Dokonce říká, že jaká byla při jeho pohřbu, taková zůstala až do své smrti.¹⁹⁷

Důvodů, proč ji zármutek pohltit natolik, že nechtěla o Marcellovi už nikdy mluvit, je více. Hlavním důvodem je jistě mateřská láska. Marcellus byl navíc velmi bystrý, nadaný a pracovitý; Octavia na něj musela být nesmírně hrdá. Jeho skvělých vlastností si všiml i Augustus, který ho časem začal považovat za svého nástupce a jak již bylo zmíněno, vybral si Marcella jako manžela pro dceru Iulii. Octavia musela být velmi šťastná, když viděla, jak je její syn úspěšný. Jeho úspěchy byly zároveň jejími vlastními, protože to ona ho tak dobře vychovala. Smrt, kterou nikdo nečekal, zmařila vyhlídku Octavie na to, že jednou uvidí svého syna v čele římské říše.¹⁹⁸

Octavia však nebyla jedinou matkou na císařském dvoře, která přežila své děti. Na opačné straně stála Livia. Ta také velmi brzy ztratila svého mladšího syna Drusa, který zemřel daleko od domova jako uznávaný vojevůdce. Přestože měly obě ženy stejné trápení, nikdy k sobě v tomto ohledu nenašly cestu. Podle Seneky

¹⁹⁷ Sen. Ad. Marc. 2.

¹⁹⁸ Sen. Ad. Marc. 2.

Octavia zanevřela na všechny matky, nejvíce ze všech však na Lívii, v domnění, že štěstí, jež bylo určeno Marcellovi, přešlo na Liviina syna Tiberia.¹⁹⁹ Pokud bychom vzali v úvahu negativní vlastnosti, které Lívii připisuje Tacitus, je snadné si představit, že Octavia si oprávněně mohla myslet, že za smrt jejího syna mohla právě Livia. Ta by udělala vše, aby prosadila k moci Tiberia a tím by se vlastně udržela u moci i ona sama. V případě, že by na Augustovo místo nastoupil Marcellus, Livia a její synové by ztratili své dosavadní postavení v rámci vládnoucí rodiny. Dnes se bohužel můžeme pouze domnívat, proč zemřel Marcellus tak mladý. Jisté je, že vztahy mezi Octavií a Livií nebyly přátelské.²⁰⁰

Octavia dožila u Augusta na jeho dvoře jako velmi vážená žena, která ke svému bývalému manželovi nechovala žádnou zášť. Podle Plútarcha byla velmi krásná, rozumná a udržovala si svou důstojnost. Augustus ji měl rád a jistě si vážil i jejího názoru a rad, protože Octavia byla nejednou úspěšná ve vyjednávání mezi Augustem a Antoniem. Stala se vzorem ženy raného císařství. Po její smrti vyhlásil Augustus státní smutek. Smuteční řeč na její počest pronesli dva muži, sám Augustus a druhým byl její zeť Nero Claudius Drusus, čímž se jí oba snažili prokázat největší úctu.

¹⁹⁹ Sen. Ad. Marc. 3.

²⁰⁰ Sen. Ad. Marc. 2.

6 Závěr

Postavení žen v římské společnosti se za Augustovy vlády dosti pozměnilo. Období občanských válek značně přispělo k osamostatnění žen. Hlavním důvodem byly dlouhé boje o moc předcházející Augustově vládě, při kterých muži museli trávit dlouhý čas v armádách. Ženy tedy byly nuceny dočasně přebírat jejich úlohu ochraňovatele rodiny. Tím se zvedala jejich společenská role a prestiž a zároveň s tím přišlo i zvýšení sebevědomí.

V právních normách se sice postavení žen téměř nezlepšilo, ale o to více došlo k viditelným změnám v reálném životě. Jedním z nejdůležitějších faktorů bylo oslabení pozice poručníků. Ženy stále častěji chtěly rozhodovat samy za sebe a začaly sledovat více své osobní zájmy.

Augustova doba s sebou navíc přinesla zcela nový fenomén, a to rodinu, která stojí jako vzor v čele státu. Na Pallatinu postupně vznikl císařský dvůr, vůbec první svého druhu v římských dějinách. Ženy, které žily na Augustově dvoře byly známé na veřejnosti a dostávalo se jim patřičné pozornosti a úcty. Členky Augustovy rodiny začaly aktivně zasahovat do politického dění. Odvažují se tvrdit, že za Augustovy vlády dosáhly ženy do té doby největšího podílu na vládní moci od počátku dějin Říma. Stále samozřejmě nemohly vládnout přímo, ale využívaly rodinných vazeb, intrik a ženských předností.

Na Augustově dvoře se časem vytvořil pomyslný trojúhelník jehož strany tvořily manželka Livia, sestra Octavia a dcera Iulia. V zájmu všech těchto žen bylo získat si co největší Augustovu náklonnost, aby mohly prosazovat své zájmy, které byly úzce spjaty s jejich potomky. Lze tedy říci, že mezi nimi panovala zvýšená rivalita.

Na první pohled měla nejtěžší startovní pozici Livia, která nedokázala Augustovi porodit přímého potomka a navíc podle dostupných pramenů víme, že Augustovi nebyl Liviin syn Tiberius sympatický. Ale právě ona dokázala prosadit své zájmy. Souhrn nešťastných okolností a náhod nakonec pomohl vyhrát Livii pomyslný souboj proti Iulii a Octavii. Ale největší zbraní Livie byla asi její cílevědomost a sebevědomí, které si zvýšila i tím, že ji manžel zasvěcoval do všech státních záležitostí a jednali vždy společně.

Seznam příloh

1. Rodokmen Juliovsko – Claudiovské dynastie.

(KIENAST, Dietmar. *Römische Kaisertabelle : Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. Darmstadt : Wiss. Buchges, 1996 s. 377.)

2. Liviin dům stojící na Pallatině.

Obrázek č. 1. Pohled na dům Livie ze severozápadní strany.

Obrázek č. 2. Atrium v domě Livie.

(BIRNBAUM, Vojtěch. *Dům zvaný Livie na Palatině*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1923. s. 5 – 8)

3. Ara Pacis Augustae – Oltář Míru.

(FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994. s. 295.)

4. Livie.

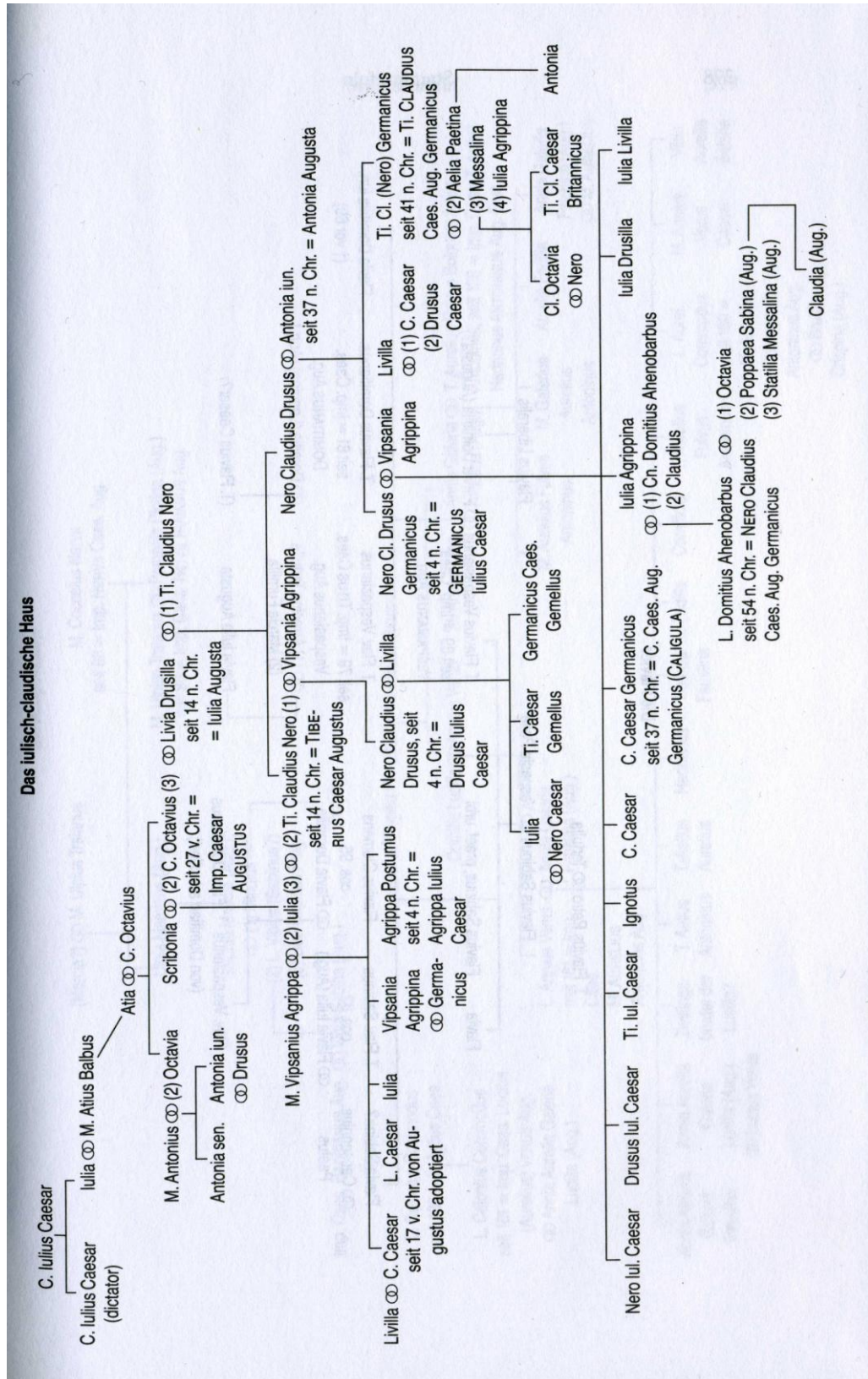
Liviina busta z Říma (zhotovena po roce 14 př. n. l.)

(FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994. s. 309.)

5. The Grand Camée de France.

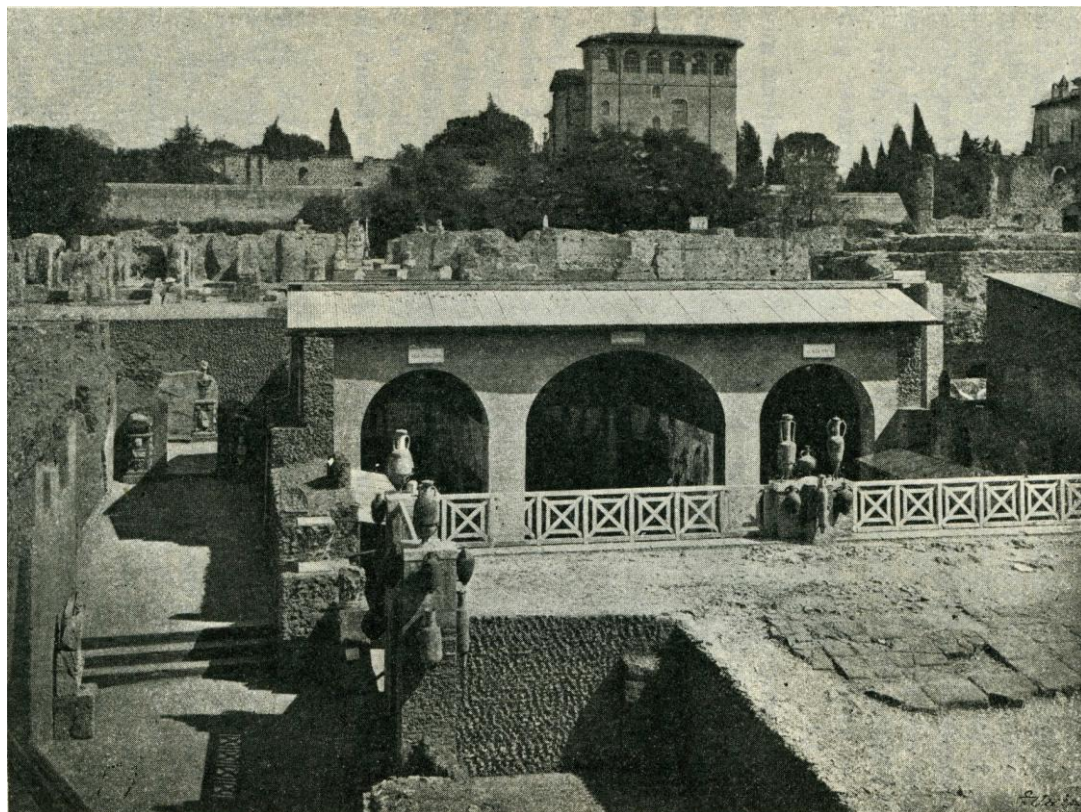
(FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994 s. 314)

Příloha č. 1

Příloha č.2

Obrázek č.1

Obrázek č.2

Příloha č.3

Ara Pacis Augustaea – oltář Míru Augustova : detail slavnostního průvodu.

Příloha č.4

Příloha č.5

Použitá literatura

Prameny a jejich zkratky

- ♦ App. Bel. Civ. APPIANOS. *De Bellis Civilibus Romanorum*.
- ♦ Použitá edice : APPIANOS. *Krise římské republiky : Římské dějiny II. : Občanské války*. Praha : Svoboda, 1989. Přeložili Jan Burian, Bohumila Mouchová.

- ♦ Cass. Dio CASSIUS DIO. *Historia Romana*.
- ♦ Použitá edice : CASSIUS DIO. *Dio's Roman History V. Books XLVI – L*. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1989. Přeložil Ernest Cary.

- ♦ Plin. Epist. PLINIUS Minor. *Epistulae*.
- ♦ Použitá edice : PLINIUS, Gaius. *Dopisy. Otázky a názory. Kniha LXXX*. Praha : vydal Jan Laichter, 1942. Přeložil Rudolf Kuthan.

- ♦ Plut. Coniug. Praecepta. PLÚTARCHOS. *Coniugalia praecepta*.
- ♦ Použitá edice : PLÚTARCHOS. *Rady manželské*. Praha : vydal Vladimír Žikeš, 1942. Přeložil Zdeněk Vysoký.

- ♦ Plut. PLÚTARCHOS. *Bioi Paralleloi*.
- ♦ Použitá edice : PLÚTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů I*. Praha : Odeon, 1967. Přeložili Antonín Hartman, Rudolf Mertlík, Ferdinand Stiebitz, Edita Svobodová.

- ♦ Plut. PLÚTARCHOS. *Bioi Paralleloi*.
- ♦ Použitá edice : PLÚTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha : Odeon, 1967. Přeložili Antonín Hartman, Rudolf Mertlík, Ferdinand Stiebitz.

- ♦ Sen. Ad. Marc. SENECA, Lucius, Annaeus. *Ad Marciam de consolatione*.
- ♦ Použitá edice: SENECA, Lucius, Annaeus. *Seneka vychovatel a učitel*. Olomouc : Votobia, 1995. Přeložil Josef hrůša.

- ♦ Suet. Aug. SUETONIUS, Tranquillus, Gaius. *Divus Augustus*.
- ♦ Suet. Tib. SUETONIUS, Tranquillus, Gaius. *Divus Tiberius*.
- ♦ Použitá edice : SUETONIUS, Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Praha : Svoboda, 1974. Přeložili Bohumil Ryba, Jana Nechutová.

- ♦ Tac. Ann. TACITUS, Publius, Cornelius. *Annales*.
- ♦ Použitá edice : TACITUS, Publius Cornelius. *Od skonu božského Augusta*. Bratislava: Tatran, 1970. Přeložil Ján Žigo.

Sekundární literatura a její zkratky

- ♦ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha : Academia, 1998.
(BARTOŠEK 1988)
- ♦ BEDNÁŘOVÁ, Věra. *Postavení ženy ve starověku*. Praha : Nakladatel Václav Petr, 1941.
(BEDNÁŘOVÁ 1941)
- ♦ BIRNBAUM, Vojtěch. *Dům zvaný Livie na Palatině*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1923.
- ♦ BURIAN, Jan. *Cesty starověkých civilizací*. Praha: Práce, 1973.
- ♦ BURCK, Erich. Die Frau im alten Rom. In OLSHAUSEN, Eckart. *Die Frau in der Gesellschaft : Vorträge und Beiträge zur Antike als Grundlage für Deutung und Bewältigung heutiger Probleme*. Stuttgart : Stiftung Humanismus Heute, 1987.
(BURCK 1987)
- ♦ CANCIK, H. SCHNEIDER, H. *Der Neue Pauly : Enzyklopädie der Antike. Das klassische Altertum und seine Rezeptionsgeschichte*. Stuttgart : J. B. Metzler, 1996 – 2003. ISBN 3-476-01470-3.
(*Der Neue Pauly : Enzyklopädie der Antike*)
- ♦ CORBIER, Mireil. Male Power and Legitimacy Through Women. In HALLEY, R.; LEVICK B. *Women in Antiquity. New Assesments*. New York : Routledge, 1995. ISBN 0-415-11368-7.
- ♦ DOSTALÍK, P.; HRDINA, A. I. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7380-235-6.
(DOSTALÍK, HRDINA 2010)
- ♦ ECK, Werner. *Augustus a jeho doba*. Praha : nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., 2004. ISBN 80-7021-688-3.
(ECK 2004)
- ♦ FANTHAM, E.; FOLEY H. P.; KAMPEN N. B. et al. *Women in the Classical World. Image and Text*. New York : Oxford University Press, 1994. ISBN 0-19-506727-4.
(FANTHAM, FOLEY, KAMPEN 1994)
- ♦ GRANT, Michael. *Dvanáct Caesarů*. Praha : nakladatelství BB art, 1998. ISBN 80-86070-60-3.
- ♦ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Praha : BB art, 2006. ISBN 80-7341-918-1.
- ♦ HALLET, Judith P. *Fathers and Daughters in Roman Society*. New Persey : Princeton University Press, 1984. ISBN 0-691-03570-9.

- ♦ CHARVÁT, P.; MAREK, V.; OLIVA, P. *Encyklopedie dějin starověku*. Praha : Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-201-8.
(*Encyklopedie dějin starověku*, 2008)

- ♦ KIENAST, Dietmar. *Römische Kaisertabelle : Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. Darmstadt : Wiss. Buchges, 1996. ISBN 3-534-13289-0.

- ♦ KINCL, J.; SKŘEJPEK, M.; URFUS, V. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vydání. Praha : C.H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1.
(KINCL, SKŘEJPEK, URFUS 1995)

- ♦ NOVÁKOVÁ, J.; PEČÍRKA, J. *Antika v dokumentech II. : Řím*. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

- ♦ POMEROY, Sarah B. *Frauenleben im klassischen Altertum*. Stuttgart : Alfred Kröner Verlag, 1985. ISBN 3-520-46101-3.
(POMEROY 1985)

- ♦ SINGER, M. W. *The problem of Octavia Minor and Octavia Maior*.
In *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*.
Maryland : The Johns Hopkins University Press Vol. 79, 1948. s. 268 – 274

- ♦ SVOBODA, L., a kol. *Encyklopedie antiky*. Praha : Academia, 1973.
(*Encyklopedie Antiky*, 1973)